

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Bc. Marie Vosmíková

Psychologické aspekty svědecké výpovědi dětí:

Specifika ovlivnění výpovědi

Psychological aspects of witness testimony of
children: Specifics of influencing the testimony

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce a za její podnětné rady a cenné připomínky, které mi poskytla při jejím zpracování.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 7. 2019

.....

Marie Vosmíková

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje psychologickým aspektům svědecké výpovědi dětí. Cílem je objasnit psychologické aspekty mající vliv na nesprávnou výpověď dětského svědka a zmapovat kontext, ve kterém se vyskytuje. Literárně přehledová část bakalářské práce se věnuje nezáměrným chybám, které způsobují nesprávnou výpověď, jako jsou omezené kognitivní schopnosti dítěte, sugestibilita a sociální vlivy. Dále se práce věnuje záměrné dětské lži v kontextu svědecké výpovědi a mnoha jejím aspektům. Blíže se práce zaměřuje na falešná obvinění ze zneužívání či zanedbávání dětí v kontextu rodičovských sporů. V těchto případech může být dítě instruováno rodičem k nesprávné výpovědi, zároveň se však ve výpovědi mohou prolínat i nezáměrné chyby. Tato problematika je relevantní z důvodu zvyšujícího se výskytu a také proto, že může vážně narušit vztahy v rodině a psychické zdraví dítěte.

Druhá část bakalářské práce se věnuje návrhu kvalitativního výzkumného projektu, který si klade za cíl zjistit, zda jsou děti v České republice vedeny k nesprávné svědecké výpovědi, v jakých aspektech to lze v rámci výpovědi dítěte rozpoznat, a jak se to liší z hlediska věku dítěte. Cílem je také porozumět vlivu rodičů či jiných dospělých osob na nesprávnou výpověď dítěte, nalézt klíčové aspekty ve výpovědi dítěte, které napovídají, že se jedná o falešné obvinění, a formulovat výzkumné otázky pro budoucí zkoumání výslechové situace. Výzkum by měl tedy přispět k možnostem detekce nesprávné výpovědi v závislosti na věku a pohlaví dítěte.

Klíčová slova

Dětská výpověď, ovlivnění výpovědi, falešné obvinění, rodičovské spory

Abstract

This bachelor thesis deals with psychological aspects of witness testimony of children. The aim is to clarify the psychological aspects influencing the false report of a child witness and to describe the context in which it occurs. The literary review part of the bachelor thesis deals with unintentional mistakes, which cause false report, such as limited cognitive abilities of the child, suggestibility and social influences. Furthermore, the thesis deals with deliberate lies of children in the context of witness testimony and all their aspects. The work specifies false allegations of abuse or neglect of children in the context of parental disputes. In these cases, the children might be instructed by the parents to false report but might also unintentionally make mistakes in their statements. This issue is relevant because of its increasing incidence and also because it can seriously disrupt family relationships and mental health of the children.

The second part of the thesis deals with the proposal of a qualitative research project, which aims to discover whether children in the Czech Republic are led to incorrect witness testimonies, in what aspects false reports can be identified in the child's testimony, and how detection of false reports differs in terms of the child's age. The aim is also to understand the influence of parents or other adults on the child's false report, find key aspects in the child's testimony that suggest that it is a false allegation and to formulate research questions for future exploration of the interrogation situation. Therefore, the proposed research should contribute to of the pursuit of detecting false report in relation with child's age and gender.

Keywords

Children's testimony, influencing the testimony, false allegations, parental disputes

Obsah

Úvod.....	7
Literárně přehledová část	9
1. Nesprávná výpověď dětského svědka	10
1.1 Chyby ve výpovědi dětského svědka.....	10
1.2 Sugestibilita	11
1.3 Vliv výslechové situace	14
1.4 Vrstevnický vliv.....	15
2. Lež ve výpovědi dětského svědka	17
2.1 Motivace k lhaní	17
2.2 Konceptuální a morální porozumění lhaní.....	19
2.3 Udržení lži	20
2.4 Problematika detekce dětské lži.....	20
3. Výpověď dětského svědka v rámci falešného obvinění	22
3.1 Falešné obvinění v kontextu rodičovských sporů.....	26
3.2 Detekce falešného obvinění.....	29
3.3 Doporučení pro výslechovou situaci.....	30
Návrh výzkumného projektu	33
4. Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	34
5. Design výzkumného projektu.....	35
5.1 Typ výzkumu	35
5.2 Metody získávání dat.....	35
5.3 Metody zpracování dat.....	37
5.4 Etika výzkumu	37
6. Výzkumný soubor	39
7. Diskuse	41
Závěr.....	44
Seznam použité literatury	46
Seznam tabulek.....	52

Úvod

Běžnou součástí policejního vyšetřování jsou výslechy svědků. Mnohokrát se svědkem události či dokonce obětí stávají děti. V minulém století byly často děti považovány za nevěrohodné svědky, nicméně mnoho výzkumníků prokázalo, že tomu tak není. Děti jsou způsobilé ke svědecké výpovědi a v některých případech mohou být i lepšími svědky než dospělí například z důvodu eidetické paměti (Čírtková, 2013). Nicméně je potřeba během výslechu dětských svědků dbát jejich vývojových zákonitostí. Z toho důvodu se od konce minulého století mnoho výzkumníků této problematice věnuje a snaží se poznatky aplikovat do praxe. Zvláště u případů dětského zneužívání je dětské svědectví mnohdy jediným zdrojem klíčových informací, a proto je vědecká pozornost zaměřená na aspekty svědecké výpovědi dětí důležitá.

Specifickou oblastí v rámci této problematiky jsou falešná obvinění a role dítěte v nich. Objevují se případy, kdy rodič podá na druhého rodiče falešné obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte, které je motivované určitým rodičovským sporem. Vyšetřování takových případů může být traumatizující pro celou rodinu, většinou trvá delší dobu a dítě mnohdy prochází více výslechy. Rychlejší a přesnější detekce falešné výpovědi již během prvního výslechu dětského svědka by umožnila zrychlit celý proces a zmírnit tak negativní dopady vyšetřování pro dítě i celou rodinu.

Cílem této bakalářské práce je objasnit psychologické aspekty mající vliv na nesprávnou výpověď dětského svědka a zmapovat kontext, ve kterém se vyskytuje. Práce blíže specifikuje falešná obvinění v rámci rodičovských sporů, jelikož se v tomto kontextu ve zvýšené míře objevuje nezáměrně či záměrně nesprávná svědecká výpověď dítěte. Cílem práce je také objasnit možnosti detekce nesprávné výpovědi dětského svědka a sestavit doporučení pro vyslychajícího, který má podezření ohledně křivého obvinění. Cílem výzkumného projektu je zjistit, zda jsou děti v ČR vedeny k nesprávné svědecké výpovědi, v jakých aspektech to lze v rámci výpovědi dítěte rozpoznat, a jak se to liší z hlediska věku dítěte.

Literárně přehledová část bakalářské práce se skládá ze tří kapitol. První kapitola se věnuje nesprávné výpovědi dětského svědka. V této kapitole je na základě vědecké literatury popsáno, jaké psychologické aspekty mohou zapříčinit chybnou výpověď v rámci výslechu dětského svědka. Pozornost je věnovaná zvláště sugestibilitě dítěte, vlivu

výslechové situace a vrstevnickému vlivu na dítě a jeho výpověď. Druhá kapitola se věnuje dětské lži a jejím specifickým v rámci výslechové situace. Podkapitoly přibližují motivaci, porozumění, udržení a detekci dětské lži. V poslední kapitole literárně přehledové části je pozornost věnována falešnému obvinění, a zvláště pak výpovědi dětského svědka v rámci falešného obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte v kontextu rodičovských sporů. Na závěr této kapitoly jsou zmíněny možnosti detekce tohoto falešného obvinění a doporučení pro vyslychající dětských svědků v rámci těchto případů.

Návrh výzkumného projektu tvoří celkem čtyři kapitoly. Nejdříve jsou vymezeny cíle výzkumného projektu a výzkumné otázky. Dále je představen design výzkumu, ve kterém je popsán typ výzkumu, sběr dat, zpracování získaných dat a etika výzkumu. Poté je vymezen výzkumný vzorek a jeho výběr. Na závěr návrhu výzkumného projektu je zpracována diskuse, ve které jsou probírány uvědomované limity výzkumného projektu, a ve které jsou uvedeny možné aplikace výsledků výzkumu ve forenzní praxi.

V práci je citováno podle normy APA (2010).

Literárně přehledová část

V literárně přehledové části budou představeny faktory mající vliv na nesprávnou výpověď dětí v rámci svědecké výpovědi. Nejdříve bude uvedeno, čím může být způsobena nesprávná výpověď dětského svědka a bude rozlišeno, kdy může být nesprávná výpověď dětského svědka záměrná, kdy nezáměrná, a kde se to může prolínat. V rámci tohoto odlišení bude popsáno, jaké mohou vznikat nezáměrné chyby, pokud je vyslýchán dětský svědek. Zmíněny budou také chyby vznikající v rámci specifických vývojových charakteristik dítěte, a jaké chyby ve výpovědi mohou způsobit sociální aspekty či aspekty samotné výslechové situace. V další kapitole bude popsána záměrně nesprávná výpověď dětského svědka, kde se zaměřím na vývoj dětské lži a na problematiku jejího odhalování. Nakonec bude představena výpověď dětského svědka v rámci falešného obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte, ve kterém může být nesprávná výpověď uvedena záměrně i nezáměrně. Bude blíže specifikována problematika falešného obvinění v rámci rodičovských sporů, jimiž je například rozvod či spor o péči o dítě, jelikož se v tomto kontextu často vyskytují situace, kdy jeden rodič podá na druhého falešné obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte. V posledních dvou podkapitolách bakalářské práce budou uvedeny možnosti detekce falešného obvinění v kontextu těchto případů a doporučení pro vedení výslechu při podezření na falešné obvinění a potencionální nesprávnou výpověď dětského svědka.

1. Nesprávná výpověď dětského svědka

Na úvod je potřeba rozlišit, že nesprávná výpověď v rámci svědectví může být dvojího typu. Nesprávná výpověď může být provedena záměrně či nezáměrně. Záměrně nesprávná výpověď je dána lživým svědectvím či zamlčením důležitých skutečností k případu. Dítě může být samo motivováno k uvádění falešných informací například proto, aby se vyhnulo trestu. Jiným vysvětlením záměrně nesprávné výpovědi může být implicitní tlak okolí, když například dítě vnímá, že přiznání by mohlo vést k negativním důsledkům pro rodiče. Dítě však může být ovlivněno také explicitním instruováním či nátlakem od okolí. Takové instruování k záměrně nesprávné výpovědi se objevuje často v kontextu rozvodového řízení a rodičovských sporů o péči o dítě (více viz 3. kapitola).

Naproti tomu nezáměrně nesprávná výpověď či chybná výpověď je taková výpověď, která obsahuje chyby, které však nebyly uvedeny se záměrem podat vyslychajícímu zavádějící informace. Tyto chyby mohou být u dětského svědka způsobeny třeba nedostatečným stupněm kognitivního vývoje či nezkušeným vyšetřovatelem a zavádějícím výslechovým stylem. Dané téma je velice rozsáhlé, v této práci však bude popsáno pouze stručně kvůli uvedení do problematiky svědecké výpovědi u dětí, které je důležité pro pochopení všech souvislostí. Mnohdy se mohou záměrně i nezáměrně nesprávné výpovědi při svědecké výpovědi prolínat a v praxi může být jejich rozlišení velmi obtížné. V této kapitole se zaměřím na chyby ve výpovědi, sugestibilitu u dětí a vliv vrstevníků a výslechové situace na nesprávnou svědeckou výpověď u dětí. Vliv rodičů, který mezi popsané kapitoly nepochybně patří, bude přiblížen až ve třetí kapitole.

1.1 Chyby ve výpovědi dětského svědka

Děti mají omezené schopnosti v některých oblastech jako je paměť, jazyk nebo vnímání času, které mohou způsobit chybu ve výpovědi. Je nutné si při výslechu uvědomit, že nejen v závislosti na věku, ale i v rámci jedné věkové skupiny, mohou schopnosti dětí kolísat (Lamb, Malloy, & La Rooy, 2011).

Jednou z klíčových otázek je, co jsou děti schopny si zapamatovat. Výkon paměti může být kontaminován stresem, a proto silně traumatické události mohou mít vliv na kvantitu či kvalitu zapamatovaných informací (La Rooy, Malloy, & Lamb, 2011). Výkon paměti může ovlivnit například i atmosféra výslechu. Obavy a úzkost z vyšetřování mohou zapříčinit zkreslenou výpověď (Čírtková, 2013). Další otázkou je, co a jak jsou schopny děti ze zapamatované události sdělit. Vliv na nesprávnou výpověď může mít i stupeň

jazykového vývoje dítěte. Zde je důležitá znalost vyšetřovatele a volba adekvátních slov během výslechu. U mladších dětí je typické odlišné vnímání času. Problematické jsou pro ně časové termíny (např. *nejdříve*, *potom*, *nakonec* apod.) v otázkách dospělých, jelikož ještě zcela nerozumí jejich významu. Čas je potřeba více rámovat konkrétními pravidelnými událostmi, jako je například spánek či doba oběda (Lamb a kol., 2011).

Pro předškolní děti je typická tzv. dětská konfabulace, což je smyšlená představa, která je však pro děti velmi obtížně odlišitelná od reality, a která vyplňuje mezery ve vnímání (Šulová, 2010). Vyslychající proto musí mít určitou znalost těchto fenoménů v psychickém vývoji dítěte, aby si uvědomoval možná nezáměrná zkreslení ve výpovědi. Fantazie a předstíraná hra jsou běžnou součástí života dítěte. Lamb a kol. (2011) uvádějí, že děti jsou běžně svým okolím podporovány k vytváření fantazijních představ, a také uvěření smyšlených příběhů a fantazijních postav. Nicméně to neznamená, že nejsou věrohodní svědci, a že neumějí odlišit fantazijní představu od reality. Rozlišování je vždy závislé na věku dítěte a situačním kontextu. Je však potřeba, aby měli vyšetřovatelé tuto dětskou schopnost vytváření fantazijních představ na paměti při vyslychání a nepodporovali děti ve vizualizaci událostí, jelikož by to mohlo vést ke zkreslení paměti dítěte a zapříčinit chybu ve výpovědi.

1.2 Sugestibilita

Výraznou komplikací výpovědi dětského svědka je fakt, že děti podléhají sugesci více než dospělí lidé. Sugestibilita je „*schopnost přijímat nekriticky, automaticky a bezděčně cizí názory za své a převádět je do vlastního chování a prožívání*“ (Čírtková, 2013, s. 342). Sugestibilita dětí je ovlivněna kognitivními, sociálními a motivačními faktory. Sugestibilitu u dětí může zvyšovat faktor věku, doba mezi svědeckou událostí a výslechem, typ výslechových otázek a kognitivní a sociokulturní charakteristiky dítěte (Silva, Manzaneto, & Contreras, 2016). Na toto téma byla provedena již celá řada výzkumů, které ukazují, že sugestibilita dětí neznamená jejich nevěrohodnost v roli svědka, jen je potřeba s dětmi během výslechu pracovat jiným způsobem. Například děti, které jsou aktivními účastníky svědecké události jsou méně náchylné sugesci (Lamb a kol., 2011).

Ceci, Ross a Toglia (1987) zjišťovali, nakolik zavádějící techniky výslechu ovlivní výpovědi dětí. Děti si nejdříve vyslechly příběh, který přečetl experimentátor, a který doplňoval ilustračními obrázky. Druhý den byly jedné experimentální skupině dětí

prezentovány okolnosti, které se v příběhu nestaly. Po dalších dvou dnech měly děti ze čtyř obrázků vybrat dva, které doplňovaly prezentovaný příběh. Dva obrázky byly správné a dva prezentovaly zavádějící informace předložené experimentální skupině dětí. Ukázalo se, že zavádějící informace ovlivnily výběr obrázku zvláště u dětí ve věku tří až čtyř let. Leichtman a Ceci (1995) zkoumali efekt stereotypů a sugesce na výpověď dítěte. Výzkumu se účastnilo 176 předškolních dětí. Dětem v sugestivní podmínce experimentu byly během výpovědi předloženy dvě zavádějící informace ohledně osoby a události, o které byly vyslýchány. Tato studie prokázala, že děti nejen odpovídají chybně na sugestivní otázky, ale také na základě zavádějících informací dokáží vyprávět o detailech události, která se ve skutečnosti nestala. Výrazněji se tento efekt projevil u mladší skupiny předškolních dětí. Naopak v kontrolní skupině, kde měly děti uvést vše, co si o události pamatují, se neobjevila žádná falešná výpověď.

Další chybou vyšetřovatele může být bezprostřední opakování otázky během výslechu, protože to na dětského svědka může působit sugestivně. Kvůli opakující se otázce může mít dítě pocit, že jeho předchozí odpověď byla špatná, proto tedy odpověď změní, aby vyhověl vyslýchající dospělé osobě. Krähenbühl a Blades (2006) zkoumali vliv opakované otázky během výslechu na přesnost a konzistentnost odpovědí 136 dětských svědků. Zvláštní důraz byl kladen hlavně na nezodpověditelné otázky, které se týkají skutečností, jichž dítě nebylo svědkem, a na které dítě nezná odpověď. Děti byly nejdříve svědky určité události ve škole, a poté byly vyslýchány pomocí dvaceti připravených otázek, které byly celkem třikrát zopakovány. Opakované dotazování na stejnou otázku během jednoho rozhovoru snížilo přesnost výpovědí dětí. Když se výzkumníci potřetí ptali na otázky, na které děti neznaly odpověď, sedm z deseti dětí si odpověď vymyslelo. Tento výsledek je důležitý hlavně proto, že v reálné výslechové situaci si nemůžeme být jisti, jestli je otázka pro dítě zodpověditelná, a zda opakovaným dotazováním nedojdeme spíše k nesprávné výpovědi než k rozpomenutí. Čírtková (2013) uvádí, že pokud děti během výslechu nevědí odpověď na otázku, u uzavřených otázek s možnostmi odpovědi ano nebo ne mají spíše tendenci souhlasit. Z toho vyplývá, že dítě by mělo být před výslechem upozorněno na to, že neexistuje správná nebo špatná odpověď, a že pokud odpověď nezná, není potřeba si ji vymýšlet. Na druhou stranu Quas a kol. ve své studii uvádí: *„Ptát se dětí opakovaně, uzavřeně, mírně vedoucím způsobem během jednoho rozhovoru, nevede jednotně k falešnému obvinění“* (2007, s. 66). V této studii byly děti ve věku čtyř až sedmi let rozděleny do tří skupin. Poté si děti samostatně hrály v místnosti za přítomnosti jednoho

mužského výzkumníka. U jedné skupiny dětí se experimentátor neinvazivně dotkl jejich krku, břicha a nosu a tato skupinka dětí byla poté instruovaná k tomu, aby při výslechu mluvila pravdu. Ve druhé skupině nebyl přítomný dotek od výzkumníka a děti byly také instruovány k pravdomluvnosti během výslechu. Ve třetí skupině nebyl přítomný tělesný dotyk během hry, ale těsně před výslechem děti dostaly instrukci, aby lhaly a řekly vyslychajícímu, že se jich výzkumník dotkl na krku, na břicho a na nose. Během výslechu se vyslychající děti ptal uzavřenými otázkami na tělesné dotyky, přičemž kromě břicha, krku a nosu byly přidány i další tělesné partie (uši a prsty na nohou). Všechny otázky poté vyslychající zopakoval během jednoho výslechu znovu, aby se ukázalo, jak děti dokáží svou původní výpověď udržet konzistentní. Výsledky ukazují, že děti s natrénovanou nesprávnou výpovědí nebyly ovlivněny opakujícími se otázkami a jejich odpověď zůstala konzistentní. Stejně tak děti, kterých se během studie nikdo nedotýkal a měly říct při výslechu pravdu, zůstaly konzistentní i po opakovaných otázkách ohledně dotyků. Nejvíce náchylné na opakující se otázky byly děti, které byly během studie fyzicky kontaktovány. Je potřeba však podotknout, že udržení lži mohlo být pro děti jednodušší, jelikož měly lživou odpověď ještě ve verbální paměti a během výslechu měly odpovídat pouze ano nebo ne. Je pravděpodobné, že kdyby se vyslychající ptal na více detailů, bylo by udržení lži zvláště pro mladší děti obtížnější. Dále se ve výsledcích ukázalo, že děti trénované na nesprávnou výpověď, jsou méně konzistentní ohledně nenatrénovaných otázek. Nicméně z této studie vyplývá, že pokud jsou si děti při výslechu příliš jisté svou výpovědí, může to naznačovat, že mají výpověď natrénovanou. K odhalení lži by také mohla pomoci zavádějící otázka týkající se svědecké události. Děti, které byly svědky dané situace pravděpodobně správně odpoví, že se to nestalo, naopak děti s naučenou odpovědí by mohla otázka více znejistit.

Vlivem misinformací či vlivem sugestivních otázek může vzniknout tzv. falešné přesvědčení či falešná vzpomínka (*false memory, false belief*). Jedná se o určitý paměťový klam, který je dítětem považován za skutečnou vzpomínku. Na rozdíl od fantazijní vzpomínky, dítě tuto falešnou vzpomínku není schopné odlišit od reality. Právě externí sugesce může vést k vytvoření falešné vzpomínky (Loftus, 1997). Sugestivní techniky výslechu, jako například podpora vizualizace událostí, mohou vést také k vytvoření falešné vzpomínky u dětí, kontaminovat paměť, a způsobit chybnou výpověď. Vyšetřovatel může svým způsobem vedení výslechu nejen měnit vzpomínku svědka, ale dokonce může do paměti dítěte dosadit vzpomínku zcela falešnou, a to i přesto, že je situace

nepravděpodobná. Pro svědka je poté obtížné rozlišit, zda je vzpomínka v paměti skutečná či falešná (Loftus, 2004). Žitníková a Lacinová (2017) zkoumaly vliv zkreslujících informací na vytvoření falešné vzpomínky u 107 dětí ve věku mezi sedmi a deseti lety v českém prostředí. Zkreslení se objevilo téměř u poloviny dětí. Autorky uvádějí, že děti byly schopné zapamatovat si velmi dobře událost, které byly svědky, nicméně jejich paměť byla posléze formována doplňující informací, která pravdivá nebyla.

1.3 Vliv výslechové situace

Nesprávnou výpověď může způsobit i samotná výslechová situace, do které patří prostředí výslechu, osoba vyslychajícího a výslechový styl, který používá. Dítě by mělo být vyslycháno ve speciálních výslechových místnostech, které jsou k tomu uzpůsobené. Tyto místnosti jsou méně sterilní, připomínají dětský pokoj a jsou vybaveny hračkami či pomůckami pro vyšetřovatele. V rámci výslechových technik se ukazuje jako nejefektivnější volné vybavování vzhledem k sugestibilitě dětí, ačkoli se stává, že během něj děti uvádí pouze málo detailů k případu. Samotná osoba experimentátora může mít vliv na dětskou motivaci k výpovědi. Rozhovor s dětským svědkem musí vést zkušený odborník, který rozumí lingvistickým či paměťovým omezením dítěte a dokáže tak správně vést a interpretovat výpověď. Podstatné je také budování vztahu mezi vyslychajícím a dítětem. To je důležité z hlediska motivace dětského svědka. Musí být vybudována určitá důvěra, aby bylo dítě ochotné svěřovat se s intimními zážitky. Navíc by mělo dítě cítit, že zážitky, které vyslychajícímu sděluje, jsou pro něj cenným zdrojem informací (Lamb, Sternberg, & Esplin, 1995).

Vyslychající může používat neadekvátní jazyk vzhledem k vývojovému stupni dítěte. Problémem je to, že se dítě snaží odpovědět, přestože zcela nerozumí otázce (Lamb a kol., 2011). To souvisí s tím, že se u dětí objevuje určitá tendence k vyhovění přáním dospělým autoritám či tendence k souhlasu s nimi. „*Snaží se vycítit či odhadnout jeho očekávání a také jim vyhovět. Dítě pak uvádí to, co si myslí, že chce vyslychající slyšet*“ (Čírtková, 2013, s. 342). Stejně tak návodné otázky, jako například: „*Měl pachatel hnědé vlasy?*“, zvyšují chybovost (Lamb a kol., 2011).

Aby se dalo chybám ve výpovědi dětského svědka zabránit, vznikají různé manuály pro vyšetřovatele, které jsou postavené na výsledcích z výzkumů v této oblasti, a které mají za cíl sjednocení výslechových postupů. Nejznámějším manuálem pro výslech dětského svědka je *NICHD Protocol*, který vyvinul Lamb spolu s dalšími kolegy. Tento protokol je

přeložený do mnoha jazyků a je volně dostupný na internetových stránkách (Ball, Ball, & La Rooy, 2017). Skládá z celkem dvanácti částí, které mapují celý výslech a provázejí jím vyslychajícího od samotného navázání vztahu s dítětem a zjištění jeho narativních schopností, přes volné vybavování svědecké události k více vedoucím otázkám zjišťujícím více detailů, po ukončení rozhovoru s dítětem. Mezi další výslechové příručky a postupy patří *Memorandum of Good Practice* (Davies & Westcott, 1999) nebo *Forensic Interviewing Protocol* (Forensic interviewing protocol, 2017).

1.4 Vrstevnický vliv

Falešné přesvědčení nemusí být vytvořeno pouze na základě interakce s rodiči či vyšetřovatelem. Chybnou výpověď svědka mohou zavinit i vrstevníci, kteří mohou předat svědkovi zkreslenou výpověď, kterou si však dítě může nezáměrně zafixovat jako reálnou vzpomínku. Principe a Ceci (2002) zkoumali vliv interakce vrstevníků v kombinaci se sugestivními výslechovými styly na výpověď předškolních dětí. Devadesát šest dětí bylo během výzkumu svědky návštěvy archeologa. První skupina dětí byla svědkem cílové výslechové události, druhá skupina nebyla svědkem výslechové události, ale byla to skupina spolužáků první skupiny, u které byl předpoklad, že budou o události informováni od ostatních. Děti z kontrolní skupiny nebyly ani svědky cílové události ani se nejednalo o spolužáky první skupiny. Během následujících tří týdnů byla vždy půlka dětí z každé skupiny vyslychána sugestivními otázkami, které se týkaly konkrétně události, které byla svědky pouze první skupina. Druhá půlka dětí byla vyslychána otevřenými otázkami ohledně události. Čtyři týdny po události se děti účastnily závěrečného rozhovoru, který mapoval interakci mezi dětmi, vrstevnickou konformitu a skupinový tlak. Tento rozhovor také mapoval sílu falešné vzpomínky v podmínkách, ve kterých dítě o události jen slyšelo, ale samo jí svědkem nebylo. Také byl mapován efekt sdělení, že spolužáci o dané situaci už mluvili. Z výsledků je patrný výrazný rozdíl ve vybavení klíčových událostí v závislosti na výslechovém stylu v rámci všech tří skupin. Pod tlakem sugestivních otázek potvrzovaly událost i některé děti z kontrolní skupiny. Dále výsledky ukazují, že děti mohou být snadno ovlivněny informacemi od vrstevníků, které potom pokládají za vlastní svědectví. Tento vliv se ještě zvýší, pokud jsou tyto děti podrobeny sugestivním otázkám. Zajímavým zjištěním je také to, že druhá skupina dětí si byla mnohem jistější, že události skutečně viděla než první skupina dětí. Když byla dětem položena obráceně sugestivní otázka (*Ve skutečnosti jsi událost neviděl, že ne?*), zmíněný rozdíl mezi první a druhou skupinou probandů byl odstraněn. Tato studie ukazuje, že chyby ve výpovědi dětského

svědka mohou způsobit i sociální faktory. Nicméně výše popsaná studie (Ceci a kol., 1987) ukázala, že děti více podléhají zavádějícím informacím předloženým dospělými autoritami než dětmi. Jedním z možných vysvětlení je to, že probandi (3–4 roky) neměli k informacím od sedmiletého chlapce takovou důvěru, jako k informacím od dospělé osoby, nepřijali je jako skutečnost, a tudíž to neovlivnilo jejich skutečnou vzpomínku na příběh. Tento výzkum také odkazuje k výše zmíněné tendenci dětí souhlasit s autoritami a snahou vyhovět jim.

2. Lež ve výpovědi dětského svědka

V následující kapitole budou popsány psychologické aspekty dětské lži, která vede k záměrně nesprávné výpovědi. Na základě odborné literatury bude popsán vývoj a podoba dětské lži, motivace ke lži, konceptuální a morální chápání lži a další specifika v kontextu výpovědi dětského svědka. Část této kapitoly bude věnována také problematice detekce dětské lži.

Samotný koncept lhaní u dětí souvisí s mnoha faktory. Aby dítě mohlo lhát, musí mít vyvinutou určitou úroveň kognitivní kapacity, musí chápat, co znamená pravda a lež, může mít pro to různou motivaci a musí být schopno také lživou výpověď udržet. Experimentální výzkumy dětské lži se v počátku potýkaly s problémem ekologické validity, jelikož děti dostávaly instrukci k lhaní. Pro výzkum lhaní z vlastní motivace se ukázaly výhodné podmínky, v nichž má dítě odolat určitému pokušení (*temptation resistance paradigm*) a později je tázáno, jestli se mu to povedlo (Talwar & Lee, 2008; Talwar & Crossman, 2012).

Talwar a Crossman (2012) uvádějí, že děti začínají lhát již okolo dvou a tří let. Vývoj dětského lhaní souvisí s vývojem teorie mysli a exekutivních funkcí (Talwar a Lee, 2008). Lee (2013) ve své přehledové studii uvádí, že v rámci vývoje dětského lhaní z perspektivy řečového aktu jsou důležité dva komponenty, které souvisí s věkem a socializací dítěte. Za prvé se u dětí musí postupně vyvinout schopnost jasně se rozhodnout, jestli je v dané situaci lepší lhát či říct pravdu neboli, co je v dané situaci a v dané kultuře sociálně přijatelnější. Za druhé dítě postupně získává určitou jistotu v úspěšnosti lži. To znamená, že si dítě dokáže při vymyšlení lži uvědomit, jestli je vymyšlená situace reálná a jestli jí dospělý dokáže uvěřit, tj. neřekne rodiči, že za rozbitý talíř může dinosaur.

2.1 Motivace k lhaní

Pro vytvoření lživé představy a záměrně nesprávnou výpověď mohou mít děti různou motivaci, která však mnohdy souvisí s věkem. Talwar a Crossman (2012) ve své přehledové studii uvádějí, že nejranější lži dětí pramení ze snahy vyhnout se potrestání a snaží se tedy lží zakrýt svůj přestupek. Děti začínají lhát také proto, aby získaly nějakou materiální odměnu jako hračku nebo sladkosti, nebo aby získaly sociální uznání od svého okolí. Jedná se o tzv. antisociální lži, které se vyvíjejí okolo dvou let věku (Talwar & Crossman, 2011).

„Ve forenzním kontextu může dítě lhát z finančního/materiálního důvodu (např. kvůli získání invalidních dávek a ubytování), kvůli vyhnutí se trestu (např. předstírat neschopnost), kvůli potěšení jiného člověka (např. pečujícího rodiče), nebo aby vypadalo důležitě a věrohodně před dospělými“ (Talwar & Crossman, 2012, s. 339).

Talwar a Crossman (2011) uvádějí, že jsou dřívější dětské lži motivované sebestředně, nicméně postupně se děti více zajímají o pocity a potřeby druhých a více se starají o sociální vazby s ostatními, jejich lež tak může být motivovaná prosociálně. *„Lži řečené pro užitek ostatních, třeba za osobní náklady, jsou zde pojmenovány prosociální lži“ (Talwar & Crossman, 2011, s. 150).* Autorky upozorňují na to, že tyto zdvořilé lži, které se vyvíjejí okolo tří let, bývají ve společnosti často oceňovány. Avšak lhaní je jeden z konceptů naučených v rámci socializace, je proto potřeba lež u dětí vnímat a směřovat je spíše k upřímnosti. Popliger, Talwar a Crossman (2011) realizovaly výzkum týkající se motivačního kontextu prosociálního lhaní u dětí. To bylo zkoumáno ve dvou studiích, kterých se zúčastnilo celkem 189 dětí od čtyř do dvanácti let. Celkem 68 % dětí z obou studií lhalo o tom, že se jim líbí nežádoucí dárek, který dostaly. Procento dětí, které vyjádřilo prosociální lež, se však zvýšilo v podmínkách, kdy děti věděly, že jim lež nijak neškodí neboli že za lež nebudou potrestány. Obecně pokud dětem hrozily osobní negativní důsledky, měly menší tendenci lhát. Dále se tendence lhát ze zdvořilosti zvyšovala s věkem. To souvisí s dětským rozvojem empatie a schopností pohlížet na situaci z perspektivy ostatních. Výzkumnice dále zjistily, že v tendenci prosociálního lhaní hrají kromě motivačních faktorů určitou roli také socializační faktory. Děti rodičů s autoritativním stylem výchovy měly větší tendenci k prosociálnímu lhaní. To samé platí pro děti z rodin, ve kterých není tolik běžné vyjadřovat pozitivní emoce. Z toho vyplývá, že pro pochopení sociálních faktorů prosociálního lhaní je potřeba dalších výzkumů.

Z výzkumu (Popliger a kol., 2011) také vyplývá, že děti jsou od mala vedeny k prosociální lži, a že opak mnohdy znamená komplikace v sociálním vztahu s druhými lidmi. Naopak míra antisociálního lhaní u dětí může být způsobena mírou akceptace lží v rodině neboli nakolik je dítě v rodině učeno, že lhát se nemá, nebože je lež v některých případech přípustná (Lavoie a kol., 2016).

Děti však mohou být i instruovány k tomu, aby lhaly pro někoho jiného. Proto se v dnešní době kromě dětského spontánního lhaní zkoumá i instruované lhaní, a to hlavně na základě pokynů rodičů, kde může být lhaní dětí motivované hrozícími negativními

důsledky při pravdivé výpovědi. Například pokud je obžalovaný někdo, koho má dítě rádo, a v případě pravdivé výpovědi by mu hrozil trest. Tréninkem v souvislosti se svědeckou výpovědí dětí a výzkumy v této oblasti je myšlena „*podpora a nácvik nesprávné výpovědi*“ (Lyon a kol., 2008, s. 914). Této instruované dětské lži bude věnován další prostor v následující kapitole, kde bude blíže představen tzv. *parental coaching*, při kterém jsou k nesprávné výpovědi instruovány děti svými rodiči.

2.2 Konceptuální a morální porozumění lhaní

Dalším důležitým aspektem ve vývoji dětské lži je porozumění samému konceptu lhaní. Porozumění pravdě a lži se u dětí objevuje již na začátku předškolního věku a porozumění na úrovni dospělého člověka se projevuje již v počátku adolescence (Talwar & Crossman, 2012). V první řadě je potřeba zjistit, jestli dítě konceptuálně rozumí termínům pravdy a lži. Důležitější je však diskuse o morálním chápání pravdy a lži, protože pokud tomu dítě rozumí, je možné ho požádat o slib pravdivé výpovědi (Lyon, 2011). Talwar a kol. (2002) potvrzují ve svých experimentech tezi, že ačkoli děti (3–7 let) konceptuálně rozumí významu pravdy a lži, nemá to zásadní vliv na jejich chování. Talwar a Lee (2008) ve své studii také uvádějí, že mezi konceptuálním chápáním lži a následnou lživou či pravdivou výpovědí není signifikantní spojitost. Naopak mezi morálním hodnocením lži a následným chováním autoři souvislost objevili. V souvislosti s morálním chápáním lži, se objevují v závěru rozdíly v závislosti na věku dětí. Mladší děti berou v rámci morálního rozhodování více v potaz faktické údaje, jako je dodržování pravidel, kdežto starší děti se rozhodují více podle vlastních zájmů a motivace. Talwar a Crossman (2012) shrnují, že děti velmi brzy chápou koncept lži z morálního hlediska. Tvrdí, že dotázat se dětí na to, jestli rozumí, co je pravda a co lež, není podstatné pro jejich následné upřímné chování a více diagnosticky přínosné je zjištění morální představy dítěte ohledně lhaní.

Lze shrnout, že zjišťování konceptuálního chápání pravdy a lži u dítěte nebude mít spojitost s jeho pravdivou či lživou výpovědí, nicméně je podstatné pro schopnost dítěte vypovídat. Naopak diskuse ohledně morálního hodnocení pravdy a lži může zvýšit upřímnost během výpovědi hlavně u mladších dětí.

Fu a kol. (2008) zkoumali morální vývoj lhaní u čínských dětí se zaměřením na tzv. modré lži (*blue lies*), které jsou vyslovené kvůli určité výhodě pro skupinu. S rostoucím věkem děti vnímají hůře lži pro vlastní potřeby, a naopak více v pořádku vnímají lži

zaměřené na zisk kolektivu. Fu a kol. (2010) dále zkoumali, jaký vliv mají kolektivistické kulturní podmínky na dětské morální hodnocení uvádění pravdy či lži u 146 čínských dětí ve věku sedmi, devíti a jedenácti let. „*Se zvyšujícím se věkem děti více inklinují k pozitivnějšímu hodnocení skromné lži a negativnímu hodnocení neskromné pravdy ...*“ (Fu a kol., 2010, s. 9). Tento efekt se ještě umocňuje, pokud je přiznání k prosociálnímu aktu (neskromná pravda) proneseno na veřejném místě. Vysoké pozitivní hodnocení zapření prosociálního aktu (skromné lži) u dětí podle výzkumu souvisí s vysokou kolektivistickou tendencí jejich rodičů. Existuje také rozdíl mezi odpověďmi dětí žijícími ve městě a na venkově. Děti z venkova, které jsou méně vystavené vlivům západní kultury, hodnotí neskromnou pravdu negativněji než děti z města. Tyto studie dokládají, že dětské lhaní může být kulturně podmíněné a při svědecké výpovědi dětí je důležité tento faktor neopomenout.

2.3 Udržení lži

Dítě je nejdříve motivováno k vytvoření lži a velmi brzo je také schopné pochopit význam lži. Nicméně zachovat lež po celou dobu výpovědi, aby nebyla vzápětí odhalena, je pro něj mnohem složitější. Dětská schopnost udržet lživou výpověď se vyvíjí s věkem (Talwar & Lee, 2008). Talwar a Crossman (2012) ve své přehledové studii shrnují, že děti, které jsou z různých důvodů kognitivně opožděny, jsou méně schopné ve forenzním kontextu vytvářet a udržet lživou výpověď. Podle nich bývají první lži snadno odhalitelné přes verbální a neverbální projevy dítěte. Pro věrohodnou lež jsou však potřeba exekutivní funkce, pracovní paměť a kontrola inhibice. Děti se stávají schopnými lháři přibližně ke konci prvního stupně vzdělávání. Dále uvádějí, že jsou věrohodnější dětské lži, ve kterých se jedná o zamlčení určitých skutečností (např. situace sexuálního zneužití), než lži, při kterých si musí dítě určitou skutečnost vymyslet.

2.4 Problematika detekce dětské lži

Pro dospělé je obecně těžké identifikovat dětskou lež (Tawar a kol., 2006; Talwar a kol., 2011; Williams a kol., 2014). Existují určité rozdíly při detekci lživé výpovědi u dospělého a u dítěte, což je dáno tím, že děti nemají plně vyvinuté kognitivní schopnosti potřebné pro lživou výpověď (Talwar a kol., 2018). Nicméně neexistuje žádný validní psychologický test, který by jednoznačně potvrdil či vyvrátil lež ve výpovědi. Při zkoumání věrohodnosti dětské výpovědi je proto nutné se vždy zaměřit na celkový kontext případu.

V rámci samotné výpovědi však existují také určitá vodítka, která mohou vést k detekci lži. Zejména pro mladší děti je složité verbalizovat lživou představu a také mají problém s kontrolou následné sémantické výpovědi, aby odpovídala prvotní lživé výpovědi. U strašících dětí je rozpoznání lživé výpovědi ještě složitější, nicméně k detekci lži může být užitečná žádost o reverzní převyprávění události, na kterou nebylo dítě předem upozorněno (Talwar a kol., 2018). Z výzkumu (Talwar a kol., 2011) také vychází, že je pro dospělé snazší identifikovat dětskou sobeckou lež než prosociální lež.

Výzkum Williamse a kol. (2014) porovnával lživé a pravdivé vyprávění dětí mezi 4 a 7 lety a dospělých osob od 18 do 25 let. Studie byla zaměřena na detekci určitých verbálních znaků lživé výpovědi pomocí počítačového programu. Výsledky jsou takové, že děti během svého lživé vyprávění používaly více slov v první osobě jednotného čísla a více negativních emocí (např. nesnášet nebo nepřítel) než během pravdivého vyprávění. Dále děti během pravdivého vyprávění používaly více prostorových označení. Zvláště pak u mladších dětí ze vzorku bylo při lhaní detekováno více slov označujících kognitivní procesy (myslím si apod.). Důležitým poznatkem je také to, že když vyprávění dětí a dospělých měl hodnotit vzorek laiků, jejich odhad byl v lživé výpovědi signifikantně méně přesný, než je hodnota náhodného odhadu. Výsledky jiné studie ukázaly, že dospělí laici věří signifikantně více výpovědi dívek než chlapců a považují za více věrohodnou výpověď starších dětí než mladších (Talwar a kol., 2006).

Výše uvedené studie dokazují, že hlavně schopnosti laiků odhadnout, jestli se jedná o lživou či pravdivou výpověď, je velmi nespolehlivá a je proto potřeba více výzkumů, které by stanovovaly přesnější vodítka pro tento odhad. Navíc je potřeba se při hodnocení věrohodnosti výpovědi zaměřit i na jiné stopy než verbální projev svědka, a to například na to, jak dokáže dítě lživou výpověď udržet.

3. Výpověď dětského svědka v rámci falešného obvinění

V této kapitole bude na základě literárního přehledu popsána výpověď dětského svědka v rámci falešného obvinění, které se nejčastěji týká zneužívání či zanedbávání dítěte. V těchto případech je dítě mnohdy jediný svědek, který může vyšetřovatelům poskytnout podstatné informace k případu, a proto je důležité, aby výslech probíhal správně. Bude zmíněn kontext, ve kterém se může falešné obvinění objevit, protože ten je často klíčový pro zjišťování věrohodnosti výpovědi dětského svědka. Blíže bude popsáno falešné obvinění v kontextu rozvodu či rodičovských sporů, a jak lze falešné obvinění v rámci výpovědi dětského svědka detekovat. V poslední podkapitole budou uvedena doporučení pro výslechovou situaci, pokud je podezření, že by se mohlo jednat o falešné obvinění.

„Falešné obvinění (nebo křivé obvinění) je nepravdivé prohlášení, obvinění nebo stížnost týkající se trestného činu, který se nestal, podaná s klamavým úmyslem“ (Turvey, 2018, s. 2). Podání křivého obvinění či svědeckví je protizákonné, což je základní rozdíl oproti chybnému svědeckví, které bylo popsáno v první kapitole, a které nemůže být souzeno. Falešné obvinění v rámci svědecké výpovědi dětí je z výzkumného hlediska relevantním tématem z toho důvodu, že vyšetřování může mít mnoho negativních dopadů nejen na dítě, ale také na vztahy v celé rodině. Podle Bala a kol. (2007) může dítě v rámci křivého obvinění uvěřit, že zneužívání proběhlo a může tak být ohrožen vztah dítěte a falešně obviněné dospělé osoby. Navíc má neoprávněně obviněný rodič po dobu vyšetřování pouze omezený přístup k dítěti, nebo se s ním nemůže stýkat vůbec. Vyšetřování však může být dlouhé, Brown a kol. (2000) uvádí průměrnou dobu od obvinění do ukončení případu 17 a půl měsíce. Doba vyšetřování se prodlužuje se snižujícím se věkem údajně zanedbávaného dítěte (údaj je platný pro případy rodinného soudu v Austrálii, proto v České republice se může doba vyšetřování lišit). Za tu dobu může být vztah dítěte a rodiče v důsledku odloučení a nepříjemného vyšetřování poškozen. Pro dítě může celý proces znamenat mnoho stresových událostí, jako je například změna pečujícího rodiče, změna bydliště či větší počet výslechových situací.

Je potřeba se na toto téma zaměřit i proto, že manuály pro výslech dětského svědka se soustředí hlavně na to, jak dítě přimět k svědecké výpovědi co nejméně sugestivní cestou a tak, aby si dítě z výslechu neodnášelo žádné trauma. Je prokázáno, že odhalení sexuálního zneužívání při výslechu je pro děti velmi těžké, proto se manuály snaží k obvinění dopracovat postupným stupňováním vedoucích otázek, které by dítě k výpovědi

traumatizujících událostí povzbudily. Manuály však neuvádí, jak zacházet s dětským svědkem, u kterého je podezření, že by mohl provést záměrně nesprávnou výpověď. Obětí se tak může stát osoba, která je falešně obviněna.

Falešné obvinění zapříčiněné nesprávnou svědeckou výpovědí dítěte je relativně nové téma v zájmu výzkumníků. Počátky zkoumání souvisí s případy *McMartin* a *Kelly Michaels* z 80. let z USA, ve kterých v důsledku špatného výslechového postupu a sociálního tlaku došlo k falešnému obvinění z rituálního zneužívání dětí, které se ve skutečnosti neodehrálo. První případ, který vyvolal velký mediální i vědecký zájem, byl *McMartin case*, ve kterém bylo obviněno sedm učitelů mateřské školy ze zneužívání předškolních dětí (Schreiber a kol., 2006). Ukázalo se, že během výslechu dětí byly používány mnohé sugestivní techniky. Dětem byly pokládány sugestivní otázky, které se týkaly informací, které děti během výslechu neuváděly, byly použity opakované otázky apod. (Garven a kol., 1998). Na tomto a podobných případech lze demonstrovat, jak chyby a nezáměrně nesprávné výpovědi dětského svědka mohou zapříčinit falešné obvinění nevinných osob.

Výzkumy mapující míru výskytu falešného obvinění jsou obecně problematické z hlediska terminologie, jelikož výzkumy třídí výsledky případů do různých kategorií. Oates a kol. (2000) zkoumali vzorek 551 záznamů týkající se sexuálního zneužívání dětí za rok 1992 na území Denveru. Případy autoři rozlišovali do čtyř kategorií: podložené (43 %), nepodložené jako sexuální zneužívání (34 %), neprokázané pro nedostatek důkazů (21 %) a chybné obvinění (2,5 %). V rámci chybného obvinění se ve třech případech jednalo o manipulaci dítěte k nesprávné výpovědi ze strany rodičů. V dalších třech případech se jednalo o nevinné doteky, které děti chybně interpretovaly jako sexuálně motivované. Zbylých osm případů chybného obvinění bylo dětmi záměrně vymyšlených. Motivem bylo například udělení dojmů na kantora nebo snaha pomstít se nevlastnímu otci. Ve většině případů byl však motiv dětí neznámý.

Trocme a Bala (2005) uvedli, že podle údajů z dětských sociálních služeb bývá 30 až 70 % případů obvinění ze zneužívání dětí nepodložených. „*Nejvíce nepodložených vyšetřování je výsledkem dobře míněných nahlášení spuštěných podezřelým zraněním nebo znepokojujícím chováním či nepochopením situace*“ (Trocme & Bala, 2005, s. 1335). Naproti tomu falešné obvinění ze zneužívání dítěte může být motivováno snahou o pomstu obviněnému člověku či snahou o manipulaci, například aby dítě do péče nedostal druhý

rodič. Trocmé a Bala (2005) měli ve své studii zaměřené na falešné obvinění vzorek 7 672 kanadských dětí. Jednalo se o děti vyšetřované s podezřením na zneužití či zanedbávání. Z toho bylo 35 % případů nepodložených, z čehož v 31 % případů se jednalo o obvinění podané v dobré víře a 4 % byla označena za záměrně falešná obvinění. Vzhledem k velikosti vzorku je procento záměrně falešných obvinění nezanedbatelné. Výsledky ukázaly, že je mnohem častější falešné obvinění ze zanedbávání dítěte než ze zneužívání dítěte, a že děti jsou jen velmi málo případech těmi, kdo podá záměrné falešné obvinění. K této studii je však potřeba uvést, že byla zkoumána data z roku 1998 a dnes může být situace jiná.

Nepodložená obvinění, která jsou iniciovaná přímo dětmi, jsou spíše výjimečná (Bala a kol., 2007; Oates a kol., 2000; Trocmé & Bala, 2005). Falešné obvinění, ať už z dobré vůle či záměrně nesprávné, může přicházet také ze strany rodičů, příbuzných, některého výchovného orgánu, ošetřujícího lékaře apod. *„Nejvíce případů falešného obvinění vzniká chybnou interpretací, zkreslením, sugescí, nebo dokonce manipulací dětského prohlášení obviňujícím rodičem, nebo dokonce úplným výmyslem rodiče“* (Bala a kol., 2007, s. 42).

Pro přiblížení chybné interpretaci a sugesci, které mohou vést k falešnému obvinění, využijí případové studie Hershkowitz (2001). Daná případová studie také zachycuje, jak velký vliv na výpověď dítěte může mít jeho interakce s rodičem. Pokud se stane dítě svědkem či obětí nějaké události, rodiče jsou obvykle jedni z prvních, kteří se o situaci snaží zjistit co nejvíce informací, než informují příslušné pořádkové orgány. Rodič jakožto laik však může vést rozhovor nesprávným způsobem a nezáměrně ovlivnit celé vyšetřování. Hershkowitz (2001) analyzuje případ desetileté dívky N., jejíž výpověď byla nezáměrně kontaminovaná předchozí komunikací s matkou. Tato studie ukazuje, že nástroje pro ověřování věrohodnosti dětské výpovědi mohou selhávat. V tomto konkrétním případě bylo sexuální zneužívání velmi nepravděpodobné v souvislosti s vyšetřením dítěte a dalšími okolnostmi případu, přesto analýza věrohodnosti výpovědi selhala. Dívka N. podala při odpovědích na otevřené otázky velmi detailní informace a 77,5 % z nich byla pravdivá včetně popisu interakce s pachatelem. Hershkowitz uvádí, že analýza věrohodnosti (*Criterion Based Content Analysis*) je primárně určena pro identifikaci událostí, které se ve skutečnosti nestaly. V rámci výpovědi dívky N. však byla událost skutečná, změněny byly pouze klíčové detaily. Ty byly upraveny na základě nesprávně vedeného výslechu matky, která návodnými uzavřenými otázkami došla k falešnému

obvinění. Dívka se podvolila tlaku sugestivních otázek zvláště i proto, že se domnívala, že výpověď povede k uzavření celé negativní události. Dalším možným vysvětlením podání nesprávné výpovědi je to, že sugesce matky velmi dobře zapadala do kontextu celé události. U dívky však nedošlo na základě sugesce ke změně na úrovni paměti, a proto později pod tlakem vyšetřování přiznala pozměněné detaily případu. Tento případ ukazuje na tři podstatné aspekty svědecké výpovědi u dětí. Za prvé, že sugestivní výsledky rodičů využitý v dobré víře a ve snaze pomoci dítěti, může značně zkomplikovat celé vyšetřování. U dítěte se navíc může objevit výše popsaná tendence k souhlasu s autoritou, kterou pro desetileté dítě právě rodič jistě je. Za druhé, vždy je potřeba k výpovědi dětského svědka analyzovat kontext celého obvinění, jelikož výpověď dítěte může být lživá či kontaminovaná sugescí. Analýza věrohodnosti výpovědi nemusí vždy odhalit detailní skutečnost. Za třetí, případ ukazuje také to, že dítě může mít dojem, že jejich pozitivní výpovědi může být celá událost uzavřena a neuvědomují si délku a následky celého vyšetřovacího procesu.

Mikkelsen, Gutheil a Emens (1992) vytvořili na základě kazuistických prací a klinické praxe typologii, která popisuje nejčastější typy a kontext falešných obvinění ze sexuálního zneužívání dětí. Celkem uvádí čtyři typy falešného obvinění, nicméně tyto typy mohou být v případech i vzájemně provázané.

- 1. Falešné obvinění v kontextu sporu o péči:** Jedná se o nejčastější typ falešného obvinění. Autoři uvádějí, že jde o vědomou manipulaci při snaze rodiče získat dítě do péče a záměrné poškození druhého rodiče. Autoři však neberou v potaz situace, ve kterých falešné obvinění není podané ve snaze vědomé manipulace, ale je podané v dobré víře. Jde o situace, kdy má rodič nějaké vážné podezření ze zneužívání dítěte, případně kdy je zneužívání dítěte skutečné, ale pachatelem je někdo jiný než druhý rodič.
- 2. Falešné obvinění jako výsledek psychické poruchy oznamovatele:** Oznamovatel může být v tomto případě samo dítě, u kterého se projevila například hraniční porucha osobnosti či psychotická porucha, proto dítě obtížně rozeznává fantazii od reality. Oznamovatelem však může být také někdo dospělý jako například rodič, příbuzný, nebo někdo z blízkého okolí dítěte a falešné obvinění může být výsledkem bludů.
- 3. Falešné obvinění jako vědomá manipulace dítěte či dospívajícího:** V tomto případě je falešné obvinění podané dítětem či dospívajícím z pomstychtivosti, vzteku, či ze

snahy získat určitý cíl, například zbavit se nevlastního rodiče. Podle autorů jsou dané případy spíše výjimečné.

- 4. Falešné obvinění na základě iatrogenních faktorů:** Jedná se o chybné zhodnocení určitých symptomů lékařem či terapeutem, který přijde s dítětem do styku. Falešné obvinění může být podáno v dobré víře a ve snaze pomoci dítěti, které je považováno odborníkem za ohrožené.

Výpověď dětského svědka v rámci falešného obvinění se může objevovat v mnoha kontextech, jak již bylo zmíněno výše. V rozsahu bakalářské práce však není možné vše zpracovat do hloubky. Proto dále bude práce zaměřena pouze na falešné obvinění v kontextu rodičovských sporů, které se ukazuje v rámci falešných obvinění ze zneužívání či zanedbávání dětí jako nejčastější (Mikkelsen a kol., 1992).

3.1 Falešné obvinění v kontextu rodičovských sporů

V této kapitole bude popsáno, jaká jsou specifika svědecké výpovědi dětí v rámci obvinění, které se objeví v kontextu rodičovských sporů. Mezi rodičovské spory patří hlavně rozvod a spor o péči o dítě. V tomto kontextu se totiž často objevují falešná obvinění, které podá jeden rodič na druhého. V této kapitole bude popsáno, jaká může být motivace rodiče k podání falešného oznámení, jaký je celkový výskyt falešných obvinění v tomto kontextu, a jaký vliv mohou mít rodiče na výslech dětského svědka. Dále bude popsáno, jaké jsou možnosti detekce falešného obvinění již v rámci výpovědi dětského svědka, a jaké jsou možnosti zvýšení upřímnosti u dětského svědka během výslechu.

Mares a Turvey (2018, s. 140) uvádí, co může být pro rodiče motivací pro podání falešného obvinění na druhého rodiče v rámci rozvodu či v rámci sporu v péči o dítě:

- *„Povolení rozvodu či právní separace*
- *Rozdělení dluhu*
- *Rozdělení majetku*
- *Rozdělení finančního jmění*
- *Péče o dítě“*

Brown a kol. (2000) dokládají, že se k případům obvinění ze zneužívání dětí přistupuje jiným způsobem, pokud je objeví v kontextu manželského rozpadu a sporů o péči a přístup k dítěti. Tyto případy se často neberou tolik vážně, a to ovlivňuje práci soudu a služby ochrany dětí. Daný případ může být předem posuzován jako falešné

obvinění. Bala a kol. (2007) zkoumají obvinění ze sexuálního zneužívání dítěte v kontextu separace rodičů. Uvádí, že mnoho obvinění se skutečně potvrdí. V některých případech se zneužívání objeví až po rodičovské separaci, v jiných případech může být zneužívání důvodem k oddělení. Zneužívání však bylo odhaleno až po separaci, jelikož dětem v odhalení bránila přítomnost rodiče. Autoři také uvádějí, že pokud se jedná o nepodložené obvinění, je pravděpodobnost pouze 3 až 30 %, že bylo obvinění záměrně falešné. Naopak se může jednat o obvinění podané v dobré víře, nebo o nesprávné pochopení okolností v důsledku špatné komunikace mezi separovaně žijícími rodiči. Rozlišení záměrného či nezáměrného falešného obvinění může být v praxi velmi těžké. Například při vyšetřování obvinění ze zneužívání či sexuálního zneužívání dítěte, kde je obviněným jeden z rodičů, je obzvláště problematické rozlišit, kdy jsou dotyky v pořádku v rámci péče o potomka, a kdy jsou již dotyky neoprávněné a poškozující. Často je proto potřeba posouzení samotného dítěte, jak dané dotyky vnímalo (Bala a kol., 2007). Nicméně i v případech bez sexuálního kontextu může být rozlišení rovněž problematické, jedná-li se například o obvinění z nepřiměřených fyzických trestů.

Podle autorů Bala a kol. (2007) mohou na děti působit sugestivně rodiče či jiní důvěryhodní dospělí, což může vést ke změně paměti a vytvoření vzpomínky na zneužívání, které ve skutečnosti neproběhlo (viz. kazuistická práce Hershkowitze, 2001). Falešné obvinění se však může vyskytnout v kontextu reálného zneužívání, ze kterého byl však obviněný někdo nevinný. Například pokud matka obviní ze zneužívání otce dítěte, ačkoli skutečným pachatelem je nový partner žijící s matkou.

MacKay (2014) zkoumal případy 107 dětí do patnácti let, které byly součástí sporu o opatrovnictví či bydlení mezi rodiči u skotského soudu. V 35 procentech případů objevil, že jeden z rodičů podal na druhého obvinění z fyzického násilí či sexuální zneužívání dítěte. Až na dvě obvinění byla všechna podána ze strany matky, které měly zároveň dítě většinou v péči. Proti tomuto výsledku stojí data z výzkumu Bala a kol. (2007), kde shrnují, že u separovaně žijících matek a otců je podobná šance, že podají falešné obvinění ze zneužívání. Tím autoři boří určitou představu, že matky falešně obviňují otce svých dětí ze zneužívání například kvůli pomstě.

Z všech případů obvinění, které MacKay zkoumal (2014), bylo 70 % uznáno soudem za falešné obvinění, 24 % obvinění bylo nepodložených a zbylé dva případy obvinění ze zneužívání dítěte se potvrdily. Dalším důležitým zjištěním bylo, že celkem

v 19 případech potřebovaly děti zásah krizových interventů, z toho výrazně více dětí bylo ze skupiny, ve které bylo podáno obvinění ze zneužívání. MacKay také zaznamenal zvýšenou přítomnost psychických problémů jako je úzkost, panika či suicidální jednání u dětí, které byly středem sporu o péči v porovnání s běžnou populací. Tato studie ukazuje, že zkoumání případů obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte v kontextu rodičovských sporů je relevantní z důvodu vysokého výskytu a souvisejících psychických obtíží u dětí. Případy falešného obvinění jsou však v této studii zastoupeny více v porovnání s některými staršími výzkumy (např. Trocmé & Bala, 2005). MacKay konstatuje, že rozdíl může být způsoben tím, že zkoumané případy jsou specifické, protože byly podrobeny psychologickému vyšetření, a navíc byly zaměřené na obvinění z fyzického násilí a sexuálního zneužívání dětí, které jsou snadněji identifikovatelné než třeba emocionální zneužívání dětí.

Pokud se jedná o falešné obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte v kontextu rodičovských sporů, obviňující rodič může různým způsobem působit na dítě, aby potvrdilo jeho falešné obvinění. Toto ovlivňování označované jako rodičovský trénink (*parental coaching*) může mít podobu navádění k nesprávné výpovědi ať už implicitně či explicitně, či podobu nácviku konkrétní nesprávné výpovědi. Studie Talwara a kol. (2018) ukazuje, jakým způsobem může rodičovský trénink ovlivnit výpověď dětského svědka. Autoři sledovali verbální znaky ve výpovědi dítěte a snažili se objevit jejich odlišnosti v pravdivé a lživé výpovědi. Studie se zúčastnilo 65 dětí, za kterými docházel domů během tří dní asistent, aby s nimi hrál určitou hru. Rodiče těchto dětí měli v následujícím týdnu s dětmi trénovat jak pravdivou výpověď ohledně hry, kterou děti skutečně hrály, tak falešnou výpověď ohledně hry, kterou nehrály. Množství tréninku si rodiče mohli určit sami. Poté byly děti podrobeny výslechu. Na konci krátkého rozhovoru byly děti přímo dotázány, jestli si příběh nevymyslely samy či jestli jim s vymýšlením příběhu nepomáhal rodič. Výsledky této studie ukazují, že množství času stráveného rodičovským tréninkem výpovědi snižuje odlišnosti verbálních prvků ve falešné a pravdivé výpovědi dítěte. To se projevuje hlavně tím, že čím intenzivněji bylo dítě trénované, tím méně používá ve výpovědi sebereferencí. Dále s intenzitou a délkou tréninku ubývá situací, kdy dítě ve falešné odpovědi neví, co odpovědět nebo si událost nepamatuje. Tato studie dokazuje, že pokud rodič záměrně trénuje dítě v nesprávné výpovědi, je falešná výpověď hůře rozpoznatelná v jazyce dítěte. Ovšem mohou se v něm také projevit výrazy typické pro dospělé, díky kterým je možné usuzovat natrénovanou výpověď.

Talwar a kol. (2004) však ve své experimentální studii ukazují, přestože jsou děti (3–11 let) trénované od rodičů, aby lhaly o přestupku svých rodičů, mnoho dětí řekne pravdu. Pravděpodobnost, že budou děti vypovídat pravdu o přestupku svých rodičů se ještě zvýšila, pokud byly děti požádány o to, aby mluvily pravdu. Důležitým poznatkem je také to, že přítomnost rodičů u výpovědi dětí nevyvolala vyšší množství lživých výpovědí o přestupku rodiče, pouze to ovlivnilo způsob, jakým děti vypovídaly (méně verbálních projevů). Je zde potřeba uvést, že v této studii děti ve velké míře prozrazovaly přestupek rodičů, protože byl experiment proveden v podmínkách, kde mohlo být dítě samo obviněno za přestupek. Motivací pro řízení pravdy hlavně u mladších dětí mohlo být tedy to, aby se sami vyhnuly případnému trestu. Obecně byly podmínky studie velmi vzdálené od případů falešného obvinění, ve kterých je dítě předvoláváno jako svědek.

V České republice nejsou konkrétní čísla ohledně počtu falešného obvinění ze zneužívání či zanedbávání dětí v kontextu rodičovských sporů veřejně známá, jelikož statistiky zaznamenávají pouze celkový počet křivých obvinění. Nicméně aktuálnost problematiky v odborných kruzích dokazuje například proběhlá odborná konference v září roku 2017 v Praze na téma křivé obvinění ze sexuálního zneužívání dětí v průběhu rozvodu. Ze statistik pražské policie zmiňovaných na této konferenci vyplývá, že těchto případů každý rok přibývá. *„V roce 2015 totiž krajské ředitelství řešilo pět případů křivého obvinění ze zneužívání dětí, o rok později už deset, a letos jich má zatím potvrzených osm a téměř jistě další přibudou“* (Heller, 2017, 2. října). Navíc tato statistika se týká konkrétně sexuálního zneužívání, je tedy možné, že množství křivého obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte bude ještě více.

U nás se touto problematikou zabývá například sexuolog Jaroslav Zvěřina, který považuje falešné obvinění ze sexuálního zneužívání dítěte ze strany matky vůči otci za určitý fenomén současnosti. Motivem je podle něj zamezení kontaktu otce s dítětem (Zvěřina, 2017, 6. května).

3.2 Detekce falešného obvinění

V této podkapitole budou na základě výzkumů popsány možnosti detekce falešné výpovědi dětí v kontextu rodičovských sporů, protože tyto případy jsou v mnoha ohledech specifické.

Green (1986) zkoumal případy skutečného a falešného obvinění ze sexuálního zneužívání dětí v rámci sporů o péči. Na základě těchto případů charakterizoval určitá

vodítka, která by mohla vyšetřovatele vést k rozlišení pravdivé či falešné výpovědi dětského svědka. Výsledky jeho práce jsou shrnuty níže v Tabulce 1.

Skutečné případy	Falešné případy
Zpožděné, konfliktní přiznání, často s odvoláním	Přiznání snadné a zjevně spontánní
Přiznání obvykle doprovázeno bolestivými a depresivními afekty	Přiznání s absencí negativních afektů
Dítě používá věkově adekvátní sexuální terminologii	Dítě může používat sexuální terminologii obvyklou u dospělých
Dítě je záměrně zdrženlivé probírat zneužití s matkou či ostatními	Dítě probírá zneužití, když je podnícené kontrolou matky
Dítě vzácně konfrontuje otce s obviněním, i v přítomnosti matky	Dítě často konfrontuje otce s obviněním v přítomnosti matky
Dítě je obvykle ustrašené v přítomnosti otce, kongruentní s myšlenkami	Diskrepance mezi dětským vzteklým obviněním a zjevným komfortem v jeho přítomnosti
Matka obvykle depresivní, bez další specifické patologie	Nápadná paranoidní a hysterická psychopatologie u matky
Dítě obvykle demonstruje známky a symptomy sexuálního zneužívání u dětí	Dítě může být sexuálně zaujaté, ale neprojevuje známky a symptomy sexuálního zneužívání u dětí

Tabulka 1: Charakteristiky skutečných a falešných případů sexuálního zneužívání dětí (Green, 1986, s. 455)

„V případech falešného obvinění se může objevit diskrepance mezi negativními postoji projevenými dítětem v přítomnosti obviňujícího rodiče a mezi milujícím a uvolněným chováním v přítomnosti obviněného, když je dítě bez vlivu oznamovatele“ (Bala a kol., 2007, s. 49).

Bala a kol. (2007) podobně jako Green upozorňuje na to, že příznakem falešného obvinění může být to, že dítě používá při výpovědi jazyk neadekvátní věku. Existuje určitá pravděpodobnost, že slova, která dítě užívá, jsou natrénovaná od obviňujícího rodiče. Ovšem dítě mohlo pouze převzít slova rodiče po předcházejícím rozhovoru s ním, aniž by bylo záměrem rodiče výpověď dítěte natrénovat. Dále se podle autorů u dětí týraných a zneužívaných často vyskytuje ve výpovědi sebeobvinění, a naopak u křivé výpovědi bývá typická hostilita vůči obviněnému rodiči.

3.3 Doporučení pro výslechovou situaci

V této podkapitole bude popsáno, jaké existují možnosti pro zvýšení upřímnosti svědecké výpovědi dětí. Tyto informace by měly pomoci vyšetřovatelům, při vyjasnění podezření, že dítě by mohlo podat křivou výpověď. Doporučení pro výslechovou situaci bude zaměřené hlavně na případy v kontextu rodičovských sporů. Nebudou zde již zmíněná doporučení, která jsou běžnou součástí manuálů pro výslech dětí, jako například

budování vztahu s vyšetřovatelem, zkouška narativních schopností dítěte, redukce sugestivních technik, možnost odpovědět „nevím“ apod.

1. Krátká distance mezi svědeckou událostí a výslechem dítěte

Obecně je problematická kontaminace výpovědi dětského svědka předchozím výslechem obviňujícího rodiče, který je však pro rodiče strachujícího se o zdraví dítěte přirozený (Bala a kol., 2007). Otázky rodiče, jakožto laika na problematiku výslechu dětského svědka, mohou být nezáměrně sugestivní a ovlivňovat vzpomínku a s ní i svědeckou výpověď dítěte (Bala a kol., 2007; Hershkowitz, 2001). Z tohoto důvodu by měla být doba od svědecké události k výslechu dítěte co nejkratší.

2. Výslech dítěte bez přítomnosti rodičů

U obvinění v kontextu rodičovské separace Bala a kol. (2007) upozorňují na to, že dítě by mělo být vyslýcháno bez přítomnosti rodičů. Přítomnost obviněného rodiče může být pro dítě traumatizující, a to i v případě, že ke zneužívání ve skutečnosti nedošlo. Naopak v přítomnosti rodiče, který vznesl obvinění, je větší pravděpodobnost, že dítě obvinění potvrdí. Bez jeho přítomnosti však může vypadat výpověď dítěte nezaujatě a bez emocí, které by takovému obvinění odpovídaly.

3. Morální diskuse ohledně pravdy a lži

Výzkumy ukazují, že pokud probíhá na začátku výslechu mezi dítětem a vyslýchajícím diskuse týkající se morální stránky lhaní, může se zvýšit upřímnost dítěte během výslechu (viz 2. kapitola).

4. Slib ohledně pravdivé výpovědi

Po diskusi o morálnosti pravdy a lži by měl následovat slib dítěte, že bude během výslechu mluvit pravdu. Talwar a kol. (2002) v rámci tří experimentů zkoumali efekt slibu o pravdivé výpovědi u dětí mezi třemi až sedmi lety, který se skutečně potvrdil jako pozitivní pro redukci nikoli však eliminaci lhaní u dětí. To stejné potvrdili také Talwar a kol. (2004), kde většina dětí ve věku mezi třemi až jedenácti lety řekla pravdu ohledně přestupku svého rodiče. Evans a Lee (2010) ve svých experimentech s dětmi mezi 8 a 16 lety potvrzují, že diskuse o morálnosti pravdy a lži má signifikantně menší efekt na snížení lži u dětí, než slib, že budou mluvit pravdu. Lyon a Dorado (2008) zjišťovali, jaký vliv bude mít přísaha na výpověď týraných dětí ve věku od 5 do 7 let. Dále zkoumali efekt

ujištění dětí o tom, že když se k přestupku přiznají, nebude to mít žádné následky. Pokud děti přísahaly a byly ujištěny, méně poté lhaly ohledně svého přestupku. Zároveň se však s přísahou ani s ujištěním neobjevilo zvýšení falešné výpovědi o přestupku, které dítě ve skutečnosti nespáchalo. Nicméně výzkumníci upozorňují na to, že hlavně u mladších dětí, které byly označeny za nekompetentní k přísaze, protože jí nerozuměly, se může objevit riziko falešné výpovědi v souvislosti s ujištěním, že přiznání k přestupku pro ně nebude rizikové. Evenso a Lee (2010) zkoumali efekt slibu o pravdivosti výpovědi u dětí ve věku mezi 8 a 16, protože u starších dětí výzkumy na toto téma chyběly. V jejich experimentech byla využita experimentální situace odolnosti vůči pokušení, která se často v podobných výzkumech používá. Adolescenti však měli odolat podvádění při testu. V obou experimentech větší část dětí podvádělo při testu a poté o podvodu většina lhala. Výsledky ukazují, že když děti experimentátorovi slíbí, že budou mluvit pravdu, s větší pravděpodobností poté skutečně mluví pravdu. Nicméně stále zůstávají děti mezi 8 a 16 lety, kteří i přes tento slib ve lhaní pokračují.

Návrh výzkumného projektu

Literárně přehledová část bakalářské práce spěla k nalezení psychologických aspektů, které mají vliv na záměrně či nezáměrně nesprávnou svědeckou výpověď dětského svědka. Více do hloubky se zaměřila na výpověď dětského svědka v rámci falešného obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte v kontextu rodičovských sporů. Návrh kvalitativního výzkumného projektu bude sloužit jako sonda do výslechové situace právě v kontextu těchto případů v České republice. Důvodem je to, že studie jsou často zaměřeny na výskyt falešného obvinění dětmi, ale nevyšetřují mechanismus výpovědi o falešné události (Hershkowitz, 2001). Výsledky by měly posloužit k formulaci hypotéz pro budoucí kvantitativní zkoumání. Tento výzkum by mohl také sloužit k formulaci dalších doporučení pro vyslychající v kontextu těchto případů a případné změny v manuálech pro výslech dětských svědků.

4. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumného projektu je na obecnější úrovni hlubší poznání oblasti nesprávné svědecké výpovědi dítěte v kontextu specifických případů rodičovských sporů, jako je rozvod a spor o péči. Cílem je pak konkrétně porozumět vlivu rodičů či jiných dospělých osob na nesprávnou výpověď dítěte, nalézt klíčové aspekty ve výpovědi dítěte, které napovídají, že se jedná o falešné obvinění, a formulovat výzkumné otázky pro budoucí zkoumání výslechové situace.

Výzkumnou otázkou je to, zda jsou děti v České republice vedeny k nesprávné výpovědi v případech obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte v kontextu rodičovských sporů. Dále by měl výzkumný projekt odpovědět na otázku, jaké psychologické aspekty komunikace mohou být klíčové pro odhalení potencionální nesprávné výpovědi. U těchto aspektů bych se zaměřila na to, jak se mění v závislosti na věku a pohlaví dítěte. Výzkum by měl tedy přispět k možnostem detekce nesprávné výpovědi v závislosti na věku a pohlaví dítěte.

Pro zodpovězení daných výzkumných otázek bude klíčová znalost kontextu celého případu, aby bylo možné rozhodnout, co lze ve výpovědi dětského svědka považovat za nesprávnou výpověď. Nesprávná výpověď může být způsobena záměrně i nezáměrně, jak již bylo popsáno v literárně teoretické části bakalářské práce.

5. Design výzkumného projektu

5.1 Typ výzkumu

Pro zjišťování výzkumného cíle bude zvolen kvalitativní typ výzkumu. Tento typ výzkumu umožňuje hlubší porozumění danému jevu v jeho kontextu. Kvalitativní výzkumný design byl zvolen z toho důvodu, že je výzkumné téma relativně nové a málo prozkoumané a v České republice ani žádný podobný výzkum neproběhl. Zvolenému tématu je nejdříve potřeba do hloubky porozumět a na základě toho teprve stanovit hypotézy pro empirické testování. Kvalitativní typ výzkumu umožňuje získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu a pomocí metody indukce formovat obecné zákony (Švaříček & Šedová, 2014). Výhodou je to, že zkoumáme fenomény v přirozeném prostředí. Naproti tomu kvantitativní studie v této oblasti jsou často málo ekologicky validní, protože je z etických důvodů velmi problematické vytvořit podmínky podobné reálné výslechové situaci, kde je dítě ať již falešně či skutečně v roli oběti ze zneužívání či zanedbávání.

Kvalitativní výzkum má však i mnohá úskalí. Nevýhodou je časová náročnost analýzy a sběru dat, s čímž je třeba dopředu počítat. Další nevýhodou je také fakt, že výsledky v podobě hypotéz či teorie nelze zobecňovat, jsou tedy platné pouze pro výzkumný soubor (Švaříček & Šedová, 2014). Nicméně v tomto výzkumném projektu je cílem vhléd do problematiky a vytvoření určité teorie, která poté bude moct být testovaná a zobecněná pro širší populaci.

Konkrétním typem kvalitativního přístupu bude v tomto výzkumu zakotvená teorie. „*Cílem výzkumu, který vychází ze strategie zakotvené teorie, je návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka*“ (Hendl, 2005, s. 125). Tento design je vhodný, jelikož je téma dosud málo teoreticky pracované. Další výhodou je také to, že postupy pro zakotvenou teorii jsou v literatuře hojně popsány.

5.2 Metody získávání dat

Metodou získávání dat bude obsahová analýza. Tato metoda bude sloužit ke kvalitativnímu popisu obsahu komunikace a měla by odpovědět na otázku, jaké jsou charakteristiky komunikace, tedy co je komunikováno, a jakým stylem (Ferjenčík, 2010). Daná metoda byla zvolená také proto, že je nejvhodnější pro analýzu přepisů výslechů dětí, jelikož se soustředí na analýzu písemného textu. Výběr univerza obsahové analýzy bude

popsán níže v šesté kapitole. Dále budou definovány kategorie obsahové analýzy, které však budou vzhledem ke kvalitativnímu výzkumnému designu velmi obecné a existuje předpoklad, že během analýzy mohou další kategorie přibýt. Počáteční kategorie obsahové analýzy byly zvoleny na základě literárně přehledové části, a zvláště na základě podkapitoly týkající se detekce falešného obvinění ze zneužívání či zanedbávání ve výpovědi dětského svědka v kontextu rodičovských sporů. Kategorie obsahové analýzy jsou popsány níže:

- *Neadekvátní jazyk* – Do této kategorie spadají formy vyjádření dítěte během výslechu, které neodpovídají věku dítěte. Týkají se výrazů či formulací, které odpovídají spíše vyjadřování dospělých osob.
- *Odvolání výpovědi* – Dále bude zaznamenáno, pokud dítě nějakou formou svou výpověď odvolá a bude mapováno, jaký podnět od vyslychajícího k tomuto dovolání přispěl (např. sugestivní otázka, slib upřímnosti apod.).
- *Detailní výpověď* – Také bude sledována míra detailnosti výpovědi na otázky vyslychajícího, a jestli detaily uvádí dítě spontánně či jde spíše o reakci na podněty vyslychajícího.
- *Obvinění* – Do této kategorie spadají vyjádření, kdy dítě explicitně obviní rodiče ze zneužívání či zanedbávání. S touto kategorií lze dále pracovat a může být posuzováno, zda se jednalo o záměrnou lež dítěte či například o falešnou vzpomínku.
- *Hostilita* – V této kategorii budou zaznamenány aspekty komunikace dítěte, které vyjadřují hostilitu vůči údajnému pachateli trestného činu.
- *Negativní afekty* – V této kategorii budou zaznamenány negativní afekty v komunikaci dítěte vůči údajnému pachateli trestného činu.
- *Změna výpovědi* – Do této kategorie spadá vyjádření dítěte, které charakterizuje změnu ve výpovědi. Dále bude zaznamenáno, v kontextu jaké otázky či podnětu od vyslychajícího byla tato změna výpovědi učiněna.
- *Konzistentnost* – V rámci této kategorie bude zaznamenáno, do jaké míry je výpověď dítěte konzistentní, což může kromě pravdivé výpovědi vypovídat také o natrénované výpovědi dětského svědka.

Jednotkou obsahové analýzy bude vždy ucelená část rozhovoru, tedy konkrétně otázka vyslychajícího a odpověď dítěte. V některých případech bude však stačit slovo či věta (např. kategorie *neadekvátní jazyk*).

Při výzkumu budou analyzovány již existující výsledky dětských svědků. Tyto výsledky se pokusím získat přes oslovená Krajská ředitelství policie či policejní psychology v České republice. Těm bych poté zpracované výsledky výzkumu prezentovala. K dispozici by měly být videozáznamy, audiozáznamy či zápisy z výsledků. Aby byl materiál pro obsahovou analýzu jednotný, bude vypracována doslovná transkripce těchto záznamů. Přepis je také výhodnější z důvodu rychlejší orientace v datech při zpracovávání.

5.3 Metody zpracování dat

Před samotnou analýzou dat bude zapotřebí seznámení se se spisem případu. Za prvé z něho budou zaznamenány demografické údaje. Za druhé bude potřeba seznámit se s tím, jaké byly okolnosti případu, a co by tím pádem ve výpovědi dítěte mělo být hodnoceno za nesprávnou výpověď.

Zpracování dat bude provedeno pomocí otevřeného kódování. Nejdříve analyzovaný text rozdělím na významové jednotky, kterým bude přiřazen určitý kód. Jednotlivé kódy se během analýzy mohou měnit a přepisovat. Poté budou kódy kategorizovány podle vnitřní souvislosti (Švaříček & Šedová, 2014). Pro usnadnění práce s kategorizací bude kódování prováděno v kvalitativním softwaru Atlas.it, který zajišťuje lepší orientaci v datech než ruční kódování, jelikož umožňuje rychlejší vyhledávání.

Reliabilita výzkumu bude zjištěna pomocí shody posuzovatelů. Přepisy výsledků budou analyzovány dvěma posuzovateli a poté bude spočtena jejich shoda. Je nutné provést toto ověření reliability, protože tento typ výzkumu je zvláště náchylný na chyby způsobené osobou výzkumníka a jeho osobními preferencemi.

5.4 Etika výzkumu

Základem tohoto výzkumného projektu je práce s daty. Je potřeba citlivě zacházet se získanými videozáznamy, audiozáznamy či přepisy, které nesmí být použity k jiným než výzkumným účelům. Proto zařízení, na kterých budou záznamy uloženy a zpracovávány, musí být zabezpečeno po konzultaci s technikem.

Členové komise, kteří budou hodnotit případy, a stejně tak kódeři, kteří budou mít přístup k analyzovanému materiálu, musí podepsat prohlášení o mlčenlivosti.

Jednotlivé případy budou anonymizovány tak, že každému případu bude přiřazena určitá značka, aby se při analýze a interpretaci nepoužívala žádná jména. Při interpretaci výsledků bude zmiňován hlavně věk a pohlaví dítěte, nicméně kontext případu musí být formulován velmi citlivě, aby nebylo možné kontext případu propojit s konkrétní rodinou a jejich případem.

6. Výzkumný soubor

Vhledem ke kvalitativnímu designu výzkumu bude více do hloubky zkoumán menší výzkumný vzorek. Analyzovány budou přepisy v minulosti uskutečněných výslechů dětí v České republice. V této kapitole budou blíže představena kritéria výběru, která budou stanovena pro zahrnutí přepisu výslechu do výzkumného souboru.

Budou analyzovány přepisy výslechů dětí, které byly vyslyšchané v rámci obvinění z jejich zneužívání či zanedbávání. Tato obvinění však musí splňovat další dvě podmínky. Za prvé, obvinění bylo podáno v době, kdy byl zároveň v řešení určitý rodičovský spor. Z analýzy dostupné literatury na toto téma vyplývá, že rodičovské spory často skloňované v kontextu falešného obvinění jsou hlavně rozvod a spor o péči o dítě (Bala a kol., 2007; Mares & Turvey, 2018). Nicméně je možné, že se falešné obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte objeví i v kontextu jiných rodičovských sporů a je možné je také zařadit do analýzy. Za druhé se jedná o obvinění, která byla posléze shledána jako falešná obvinění. To je buď v takovém případě, kdy poškozený obvinil druhou stranu z křivé výpovědi a došlo k rozhodnutí o vině. Existuje však určitý počet případů obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte, při kterých byly případy oznamovateli odvolány, či byly odloženy pro nedostatek důkazů. Dále proto bude vytvořena expertní komise, která bude rozhodovat, zda je možné tyto případy obvinění také zařadit do výběrového souboru, jelikož určité aspekty nasvědčují tomu, že se jednalo o falešné obvinění. Případy bude hodnotit komise, která po zvážení kontextu celého případu podá posudek o tom, jestli se jednalo o falešné obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte. Komise se bude skládat ze tří členů, jedním členem komise by měl být sexuolog kvůli případům sexuálního zneužívání dítěte, další dva členové budou psychologové s praxí v oboru forenzní psychologie.

Vyslyšchanými ve výše popsaných případech budou děti obou pohlaví ve věku mezi 3–15 lety. Takto široké věkové rozmezí bylo stanoveno z toho důvodu, že literárně přehledová část bakalářské práce byla pojímána také v takto širokém věkovém kontextu. Také není na základě literatury popsáno, které věkové skupiny se falešné obvinění ze zneužívání či zanedbávání v kontextu rodičovských sporů nejvíce týká. Proto je pro výzkumný projekt stanoveno širší věkové rozmezí a při analýze dat bude možné hledat rozdíly mezi věkovými kategoriemi, které budou zpětně stanoveny.

Předpokládaný počet vyslýchaných by se pohyboval okolo 20 dětí, u kterých by byl analyzován každý výslech, který byl proveden v rámci falešného obvinění, a ze kterého byl pořízený audio či video záznam, případně by byl poskytnut přepis výslechu.

7. Diskuse

Návrh výzkumného projektu je zaměřený na psychologické aspekty výslechu dětského svědka. Cílem výzkumného projektu je zjistit, zda jsou děti v České republice vedeny k nesprávné svědecké výpovědi, v jakých aspektech to lze v rámci výpovědi dítěte rozpoznat, a jak se to liší z hlediska věku a pohlaví dítěte. Přínosem výzkumného projektu je hlavně to, že je zaměřen na specifický kontext falešného obvinění v kontextu rodičovských sporů. Těchto případů totiž přibývá, ale existuje pouze málo empirických studií, které by tuto problematiku mapovaly. Je potřeba této problematice porozumět, v praxi se s tím setkáme nejen u soudu, ale součástí jsou také lékaři, učitelé, psychologové, sexuologové a další, kteří případ hodnotí.

Obecně je velmi těžké porovnávat výzkumy zaměřené na tuto problematiku. Za prvé je to relativně nové téma a také vzhledem k citlivosti dat, se kterými musí výzkumníci pracovat, ještě není příliš rozpracované. Navíc dostupné studie, které se zaměřují hlavně na výskyt falešných obvinění ze zneužívání či zanedbávání dětí, mají často odlišnou metodologii. Bývá různý kontext, ve kterém tyto případy sledují. Některé mapují zneužívání a zanedbávání dětí celkově, některé studie se zaměřují pouze na sexuální zneužívání, jelikož se snadněji definují. Já jsem se v návrh výzkumu soustředila na zneužívání a zanedbávání obecně, jelikož jsem nechtěla zmenšovat výzkumný vzorek, který již tak nebude příliš velký, a ke kterému může být omezený přístup. A nakonec bývá ve výzkumech různými způsoby definované samotné falešné obvinění. Z těchto důvodů je možné porovnávání studií pouze omezeně a z toho vyplývá, že je zapotřebí dalších studií v této oblasti.

Domnívám se, že výsledky budou v některých aspektech podobné zahraničním studiím, např. dítě bude při výslechu používat jazykovou terminologii, kterou slyšel od rodiče. Nicméně by měl přinést i nové skutečnosti, a to zejména proto, že je specificky zaměřený na samotný výslech a jedná se o kvalitativní studii, která poskytuje hloubkovou analýzu daného fenoménu.

Studie je celkově zaměřena na málo specifický vzorek dětí (3–15 let). Věková specifikace by totiž omezila výběr studií do literárně teoretické části. Navíc z dosavadních výzkumů nevyplývá žádná konkrétní věková skupina dětí, která by se v rámci kontextu rodičovských sporů vyskytovala více či méně. Je tedy potřeba kvalitativně zmapovat celou

věkovou škálu a pozdější výzkumy by se měly zaměřit na konkrétní věkové kategorie a testovat vyvstálé hypotézy.

Studie může přinést také poznatky týkající se přístupu vyslychajících k těmto případům. Jak již bylo v literárně přehledové části zmíněno, případy obvinění ze zneužívání dětí v kontextu rodičovských sporů mohou být brány méně vážně než v jiných kontextech (Bala a kol., 2007). Přepisy výsledků dětských svědků mohou také ukázat, jestli je přístup k vyslychání těchto dětí něčím specifický, například jestli se od počátku přistupuje k případu jako k falešnému obvinění a podle toho je veden rozhovor s dítětem. Na tento aspekt dané problematiky by se měly také zaměřit budoucí výzkumy v této oblasti.

Jedním z limitů návrhu výzkumného projektu je to, že přístup k záznamům výsledků může být problematický vzhledem k citlivosti údajů. Je možné, že některé výsledky nebyly vůbec nahrávány či jinak zaznamenány. Případná nepřístupnost dat k analýze by značně zkomplikovala výzkumný projekt.

Úskalím může být také samotná osoba provádějící obsahovou analýzu a její subjektivní pohled na situaci výsledku. To by však mělo ošetřit ověřování reliability pomocí shody posuzovatelů.

Dalším úskalím, které může v rámci metodologie výzkumu zapříčinit chybu, je hodnocení případů obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte komisí expertů. Vždy se může objevit chyba ve zhodnocení případu jako falešného obvinění. Stejně tak může výběr výsledků k analýze ovlivnit justiční omyl.

Samotný výběr materiálů k obsahové analýze byl problematický, jelikož každý má určité výhody a nevýhody. Analýza videozáznamů výsledků dětí by umožňovala lépe sledovat také neverbální komunikaci dítěte, která je zásadní pro analýzu celé výsledkové situace. Nicméně nakonec byly pro analýzu zvoleny přepisy rozhovorů, jelikož jsou daleko přehlednější pro zpracování a kódování, a jelikož není jisté, zda budou videozáznamy či audiozáznamy dostupné z každého výsledku.

Bádání v této oblasti je teprve na začátku, proto je zřejmé, že bude třeba dalších výzkumů. Tato bakalářská práce by měla přinést poznatky pro testování konkrétních hypotéz, které vyplývají z kvalitativního zkoumání. V rámci empirického testování by bylo

potřeba ověřit hypotézy o předem definovaných či nově nalezených kategoriích a porovnat je s pravdivými výpověďmi.

Tento výzkum je zaměřen na velmi specifický vzorek, proto výsledky bude možné vztáhnout pouze na případy v kontextu rodičovských sporů. Nicméně budoucí výzkumy by se měly zaměřit na nesprávnou výpověď dětského svědka i v jiných kontextech, například na situace kde je dítě pouze svědek, případně kde je dítě v roli oznamovatele trestného činu.

Další výzkumy by se měly také zaměřit na motivaci k falešnému obvinění například hloubkovými rozhovory a pokusit se přinést odpověď na otázku, jak zabránit nárůstu počtu falešných obvinění v kontextu rodičovských sporů.

Závěr

Nesprávná výpověď dětského svědka může mít mnoho důvodů. Může být uvedena nezáměrně, a v tom případě může být chyba způsobena osobností dítěte a jeho schopnostmi či situací, ve které může působit osoba vyslychajícího, rodiče, výslechová místnost, vrstevníci a mnoho dalšího. Nebo může být nesprávná výpověď záměrná na základě lživého svědectví či záměrným zamlčením určitých detailů. I v tomto případě však může působit mnoho sociálních aspektů. Dítě se může uchýlit k prosociální lži, aby například ochránilo před trestem člena své rodiny. V praxi je velmi obtížné rozlišení záměrnosti či nezáměrnosti dané nesprávné výpovědi. S věkem se schopnosti ke lživé výpovědi zlepšují a adolescenti již dokáží lhát stejně přesvědčivě jako dospělý člověk. Lež je navíc ovlivněna kulturně a určité vzorce lživého chování si odnášíme z rodiny.

Nesprávná výpověď může vést až k falešnému obvinění. Příklady z literatury nám dokazují, že mnohá falešná obvinění mohou být podána v dobré víře či se jedná pouze o chybnou interpretaci určitých událostí. V jiných případech může být výpověď dítěte záměrně instruovaná a motivací osoby instruující dítě k nesprávné výpovědi může být určitý osobní prospěch. Nicméně manuály pro výslechy dětských svědků na to nejsou připravené a spíše vedou dítě k obvinění pachatele než k odhalení falešného obvinění, jelikož se dlouhou dobu jednalo pouze o vzácné případy. Častým kontextem falešného obvinění ze zneužívání či zanedbávání dětí bývají rodičovské spory. Mezi ně se řadí hlavně rozvod a spor o péči o dítě. Je to velmi důležité téma, jelikož tato obvinění vážně narušují vztahy v rodině a psychickou pohodu dítěte. Navíc se případy vyšetřují velmi dlouho, protože jsou závažné a prioritou je bezpečí dítěte. Urychlení celého vyšetřovacího procesu by znamenalo možnost zamezení poškození vztahu mezi dítětem a falešně obviněným pachatelem a zamezení poškození psychického zdraví dítěte.

Návrh kvalitativního výzkumného projektu si klade za cíl zjistit, zda jsou děti v České republice vedeny k nesprávné výpovědi v případech obvinění ze zneužívání či zanedbávání dítěte v kontextu rodičovských sporů. Celkově by kvalitativní výzkumný projekt měl vnést světlo do výslechové situace v kontextu těchto případů, která je zatím vědecky pouze stroze zmapovaná, jelikož je to mimo jiné z etických důvodů problematické téma z hlediska vědeckého zkoumání. Výsledky by měly přinést nové poznatky k možnostem detekce falešného obvinění již během prvního výslechu dětského svědka. Je zde předpoklad, že se tyto možnosti budou lišit z hlediska pohlaví a věku dítěte. Na základě těchto poznatků by byly stanoveny hypotézy pro budoucí kvantitativní testování.

Výsledky by byly přínosné pro sestavení určitých doporučení pro vyslychající, kteří by pracovali na případech obvinění ze zneužívání či zanedbávání dětí v kontextu rodičovských sporů.

Budoucí výzkumy by se měly soustředit na kvantitativní empirické ověření konkrétních hypotéz vyplývajících z tohoto kvalitativního výzkumu. Zvlášť by se hypotézy měly testovat u konkrétních věkových kategorií, aby se výzkumný vzorek diferencoval.

Seznam použité literatury

Bala, N. M. C., Mitnick, M., Trocmé, N., & Houston, C. (2007). Sexual abuse allegations and parental separation: Smokescreen or fire? *Journal of Family Studies, 13*(1), 26–56.

Ball, E., Ball, J., & La Rooy, D. (2017, 9. srpna). *The National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Protocol: Interview Guide* [online]. Získané z <http://nichdprotocol.com/wp-content/uploads/2017/09/InteractiveNICHDProtocol.pdf>

Brown, T., Frederico, M., Hewitt, L. & Sheehan, R. (2000). Revealing the existence of child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes. *Child Abuse & Neglect, 24*(6), 849–859.

Ceci, S. J., Ross, D. F., & Toglia, M. P. (1987). Suggestibility of children's memory: Psycholegal implications. *Journal of Experimental Psychology: General, 116*(1), 38–49. <http://dx.doi.org/10.1037/0096-3445.116.1.38>

Čírtková, L. (2013). *Forenzní psychologie* (3. vydání). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Davies, G. M., & Westcott, H. L. (1999). *Interviewing child witnesses under the Memorandum of Good Practice: a research review*. London: Home Office Police and Reducing Crime Unit.

Evans, A. D., & Lee, K. (2010). Promising to tell the truth makes 8- to 16-year-olds more honest. *Behav Sci Law, 28*(6), 801–811. <https://doi.org/10.1002/bsl.960>

Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši* (2. vydání). Praha: Portál.

Forensic interviewing protocol. (2017). *Forensic interviewing protocol* (4th ed.) [online]. Získané z https://www.michigan.gov/documents/dhs/DHS-PUB-0779_211637_7.pdf

Fu, G., Brunet, M. K., Lv, Y., Ding, X., Heyman, G. D., Cameron, C. A., & Lee, K. (2010). Chinese children's moral evaluation of lies and truths—roles of context and parental individualism–collectivism tendencies. *Infant and Child Development, 19*(5), 498–515. <https://doi.org/10.1002/icd.680>

Fu, G., Evans, A. D., Wang, L., & Lee, K. (2008). Lying in the name of the collective good: a developmental study. *Developmental Science*, *11*(4), 495–503. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2008.00695.x>

Garven, S. G., Wood, J. M., Malpass, R. S., & Shaw, J. S. (1998). More Than Suggestion: The Effect of Interviewing Techniques From the McMartin Preschool Case. *Journal of Applied Psychology*, *83*(3), 347–359.

Green, A. H. (1986). True and False Allegations of Sexual Abuse in Child Custody Disputes. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, *25*(4), 449–456.

Heller, J. (2. října, 2017). *Křivých obvinění ze zneužívání dětí přibývá. Trpí tím rodiče i děti* [online]. Získané z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pribyva-krive-obvineni-ze-sexualni-zneuzivani-konference-ospod.A170930_105156_domaci_hell

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hershkowitz, I. (2001). A case study of child sexual false allegation. *Child Abuse & Neglect*, *25*(10), 1397–1411.

Krähenbühl, S., & Blades, M. (2006). The effect of question repetition within interviews on young children's eyewitness recall. *Journal of Experimental Child Psychology*, *94*(1), 57–67.

La Rooy, D. J., Malloy, L. C., & Lamb, M. E. (2011). The Development of Memory in Childhood. In M. E. Lamb (Ed.). *Children's testimony: a handbook of psychological research and forensic practice* (2nd ed., p. 49–68). Chichester: John Wiley.

Lamb, M. E., Malloy, L. C., & La Rooy, D. J. (2011). Setting Realistic Expectations: Developmental Characteristics, Capacities and Limitations. In M. E. Lamb (Ed.). *Children's testimony: a handbook of psychological research and forensic practice* (2nd ed., p. 15–48). Chichester: John Wiley.

Lamb, M. E., Sternberg, K. J., & Esplin, P. W. (1995). Making children into competent witnesses: Reactions to the amicus brief In re Michaels. *Psychology, Public Policy, and Law*, *1*(2), 438–449.

Lavoie, J., Leduc, K., Crossman, A. M., & Talwar, V. (2016). Do As I Say and Not As I Think: Parent Socialisation of Lie-Telling Behaviour. *Children & Society*, 30(4), 253–264. <https://doi.org/10.1111/chso.12139>

Lee, K. (2013). Little Liars: Development of Verbal Deception in Children. *Child Dev Perspect*, 7(2), 91–96. <https://doi.org/10.1111/cdep.12023>

Leichtman, M. D., & Ceci, S. J. (1995). The effects of stereotypes and suggestions on preschoolers' reports. *Developmental Psychology*, 31(4), 568–578.

Loftus, E. F. (1997). Creating False Memories. *Scientific American*, 277, 70–75.

Loftus, E. F. (2004). Memories of Things Unseen. *Current Directions in Psychological Science*, 13(4), 145–147. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00294.x>

Lyon, T. D. (2011). Assessing the Competency of Child Witness: Best Practice Informed by Psychology and Law. In M. E. Lamb (Ed.). *Children's testimony: a handbook of psychological research and forensic practice* (2nd ed., p. 69–85). Chichester: John Wiley.

Lyon, T. D., & Dorado, J. S. (2008). Truth induction in young maltreated children: The effects of oath-taking and reassurance on true and false disclosures. *Child Abuse & Neglect*, 32(7), 738–748. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.08.008>

Lyon, T. D., Malloy, L. C., Quas, J. A. and Talwar, V. A. (2008). Coaching, Truth Induction, and Young Maltreated Children's False Allegations and False Denials. *Child Development*, 79(4), 914–929. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01167.x>

MacKay, T. (2014). False allegations of child abuse in contested family law cases: The implications for psychological practice. *Educational & Child Psychology*, 31(3), 85–96.

Mares, A. C., & Turvey, B. E. (2018). Chapter 7 - False Allegations in Divorce and Custody Proceedings. In B. E. Turvey, J. O. Savino, & A. C. Mares (Ed.). *False Allegations: Investigative and Forensic Issues in Fraudulent Reports of Crime* (pp. 135–163). Academic Press.

Mikkelsen, E. J., Gutheil, T. G., & Emens, M. (1992). False Sexual-Abuse Allegations by Children and Adolescents: Contextual Factors and Clinical Subtypes. *American Journal of Psychotherapy*, 46(4), 556–570.

Oates, R. K., Jones, D. P. H., Denson, D., Sirotiak, A., Gary, N., & Krugman, R. D. (2000). Erroneous concerns about child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 24(1), 149–157.

Popliger, M., Talwar, V., & Crossman, A. (2011). Predictors of children's prosocial lie-telling: Motivation, socialization variables, and moral understanding. *Journal of Experimental Child Psychology*, 110(3), 373–392.

Principe, G. F., & Ceci, S. J. (2002). "I saw it with my own ears": The effects of peer conversations on preschoolers' reports of nonexperienced events. *Journal of Experimental Child Psychology*, 83(1), 1–25.

Quas, J. A., Davis, E. L., Goodman, G. S., & Myers, J. E. B. (2007). Repeated Questions, Deception, and Children's True and False Reports of Body Touch. *Child Maltreatment*, 12(1), 60–67. <https://doi.org/10.1177/1077559506296141>

Schreiber, N., Bellah, L. D., Martinez, Y., McLaurin, K. A., Strok, R., Garven, S., & Wood, J. M. (2006). Suggestive interviewing in the McMartin Preschool and Kelly Michaels daycare abuse cases: A case study. *Social Influence*, 1(1), 16–47.

Silva, E. A., Manzanero, A. L., & Contreras, M. J. (2016). Memory and language in testimonies of 3-to 6-year old children. *Papeles del Psicólogo*, 37(3), 224–230.

Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte* (2. vydání). Praha: Karolinum.

Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* (2. vydání). Praha: Portál.

Talwar, V., & Crossman, A. M. (2011). From little white lies to filthy liars: The evolution of honesty and deception in young children. In J. Benson (Ed.). *Advances in Child Development and Behavior* (Vol. 40, pp. 139–179). Burlington: Academic Press.

Talwar, V., & Crossman, A. M. (2012). Children's lies and their detection: Implications for child witness testimony. *Developmental Review*, 32(4), 337–359.

Talwar, V., Crossman, A., Williams, S., & Muir, S. (2011). Adult Detection of Children's Selfish and Polite Lies: Experience Matters. *Journal of Applied Social Psychology, 41*(12) 2837–2857. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2011.00861.x>

Talwar, V., Hubbard, K., Saykaly, C., Lee, K., Lindsay, R. C. L., & Bala, N. (2018). Does parental coaching affect children's false reports? Comparing verbal markers of deception. *Behav Sci Law, 36*(1), 84–97. <https://doi.org/10.1002/bsl.2331>

Talwar, V., & Lee, K. (2008). Social and Cognitive Correlates of Children's Lying Behavior. *Child Development, 79*(4), 866–881. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01164.x>

Talwar, V., Lee, K., Bala, N., & Lindsay, R. C. L. (2002). Children's Conceptual Knowledge of Lying and Its Relation to Their Actual Behaviors: Implications for Court Competence Examinations. *Law and Human Behavior, 26*(4), 395–415. <https://doi.org/10.1023/A:1016379104959>

Talwar, V., Lee, K., Bala, N., & Lindsay, R. C. L. (2004). Children's lie-telling to conceal a parent's transgression: legal implications. *Law and Human Behavior, 28*(4), 411–435.

Talwar, V., Lee, K., Bala, N., & Lindsay, R. C. L. (2006). Adults' Judgments of Children's Coached Reports. *Law and Human Behavior, 30*(5), 561–570. <https://doi.org/10.1007/s10979-006-9038-8>

Trocmé, N., & Bala, N. (2005). False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect, 29*(12), 1333–1345.

Turvey, B. E. (2018). Chapter 1 - False Allegations: An Introduction. In B. E. Turvey, J. O. Savino, & A. C. Mares (Ed.). *False Allegations: Investigative and Forensic Issues in Fraudulent Reports of Crime* (pp. 1–19). Academic Press.

Williams, S. M., Talwar, V., Lindsay, R. C. L., Bala, N., & Lee, K. (2014). Is the Truth in Your Words? Distinguishing Children's Deceptive and Truthful Statements, *Journal of Criminology, 2014*, 1–9. <https://doi.org/10.1155/2014/547519>

Zvěřina, J. (6. května 2017). *Sexuolog Jaroslav Zvěřina: Ochrana dětí zavání někdy hysterií* [online]. Získané z <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/436320-sexuolog-jaroslav-zverina-ochrana-deti-zavani-nekdy-hysterii.html>

Žitníková, D., & Lacinová, L. (2017). Vznik falešných vzpomínek u dětí školního věku jako důsledek desinformace. *E-psychologie*, 11(2), 1–15.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Charakteristiky skutečných a falešných případů sexuálního zneužívání dětí (Green, 1986, s. 455)	30
--	----